

Adinaren araberako bariazio lexikoa Imozko hizkeran: inkesta linguistikoak¹

Variación léxica según la edad en el euskera de Imotz:
encuestas lingüísticas

Variation lexicale en fonction de l'âge en basque
d'Imotz : enquêtes linguistiques

Lexical variation according to age the Basque spoken
in Imotz: linguistic surveys

FERNANDEZ DE MUNIAIN, Alazne
Euskal Herrriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
Letren Fakultatea
alaznetto@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.59866/eia.v1i69.276>

Noiz jaso: 2024-02-03

Noiz onartua: 2024-03-22

Lan honek hiru belaunaldiren artean dagoen hizkuntza-aldakortasuna erakusten du. Adina faktore soziolinguistikoaren arabera, Imozko (Nafarroa) euskararen lexikoaren lagin bat aztertu dut. 60ko eta 80ko hamarkadetan egindako hainbat inkesta linguistikotatik abiatu naiz (Etxaide 1989, Pagola 1992 eta Huarte 2003) eta, gisa berean, zortzi hiztuni neronek doitutako galdeketa egin diet. Baike, Imozko euskara etengabe aldatzen ari da, baina bereziki bizia izan da aldaketa azken mende erdion. Euskara batuaren eraginak aipamen berezia merezi du. Emaitzek ondoko ideia nagusi hauek dakartzate, besteak beste: (i) erdialdeko euskararen formek indarra hartu dute, nafarrerazko formen kaltetan; (ii) dialektoen berdintzera jo da eta tokian tokiko aldaki markatuak desagertzen ari dira, estandarraren alde eginez; eta (iii) zenbat eta lekukoa gazteago, hainbat eta hizkera hibridoago. Nolanahi ere den, elkarrizketaturiko gazteek, orokorki, bertako formei eusten diete.

Gako-hitzak: dialektologia, soziolinguistika, hizkuntza-aldakortasuna, lexikoa, adina, Imotz.

---

¹ Lan hau Euskaltzaindiaren Mintzola Ikerketa Sarien 2023ko deialdian saritua izan da.

Este trabajo muestra la variación lingüística que existe entre tres generaciones. Teniendo en cuenta la edad como factor sociolingüístico, analizo una muestra del léxico del euskera de Imotz (Navarra). He partido de varias encuestas lingüísticas realizadas en las décadas de 1960 y de 1980 (Etxaide 1989, Pagola 1992 y Huarte 2003), y del mismo modo, he realizado mi propia encuesta a ocho hablantes. El euskera de Imotz, naturalmente, está cambiando constantemente, pero el cambio ha sido especialmente significativo en este último medio siglo. Mención especial merece la influencia del euskera unificado. Los resultados muestran que: (i) las formas del euskera central han tomado fuerza, en detrimento de las formas del dialecto navarro; (ii) se está dando el fenómeno de nivelación lingüística, desapareciendo así variedades locales en favor del estándar; y (iii) cuanto más joven es el hablante, más híbrida es su lengua. Aun así, los jóvenes entrevistados, en general, mantienen las formas locales.

Palabras clave: dialectología, sociolingüística, variación lingüística, léxico, edad, Imotz.

Cet travail présente montre la variation linguistique qui existe entre trois générations. En tenant compte de l'âge comme facteur sociolinguistique, on analyse un échantillon du lexique en basque d'Imotz (Navarre). En m'appuyant sur plusieurs enquêtes linguistiques réalisées dans les décennies entre 1960 et 1980 (Etxaide 1989, Pagola 1992 et Huarte 2003), j'ai mené ma propre enquête auprès de huit personnes. La langue basque d'Imotz est, bien sûr, en constante évolution, mais le changement a été particulièrement significatif au cours de ce dernier demi-siècle. L'influence de la langue basque unifiée mérite une mention particulière. Les résultats montrent que : (i) les formes du basque central se sont renforcées, au détriment des formes du dialecte navarrais ; (ii) le phénomène de nivellement linguistique se produit, faisant ainsi disparaître les variétés locales au profit du standard ; et (iii) plus le sujet parlant est jeune, plus sa langue est hybride. Cependant, les jeunes interrogés entretiennent, en général, des formes locales.

Mot-clés : dialectologie, sociolinguistique, variation linguistique, lexicque, âge, Imotz.

This paper shows the linguistic variation that exists between three generations. Taking into account age as a sociolinguistic factor, it considers a sample of the lexicon of the Basque spoken in Imotz (Navarra). Several linguistic surveys carried out in the 1960s and 1980s (Etxaide 1989, Pagola 1992 and Huarte 2003) were taken as a basis to conduct a new questionnaire with eight speakers. The Basque spoken in Imotz is of course constantly changing, but this change has been especially significant over the last half century. The influence of the unified Basque language deserves special mention. The results show that: (i) the forms of central Basque have gained strength, at the expense of the forms of the Navarrese dialect; (ii) dialect leveling is taking place, with local varieties being replaced by the standard; and

(ii) the younger the speaker, the more hybrid their language. Even so, the young people interviewed generally stick to local forms.

Keywords: dialectology, sociolinguistics, language variation, lexical, age, Imotz.

FERNANDEZ DE MUNIAIN, Alazne (2024). «Lexical variation according to age the Basque spoken in Imotz: linguistic surveys», *Euskera ikerketa aldizkaria*, 69, 1: 117-160.

1. Atarikoak

Hizkuntzak aldatuz doaz aldi oro —hil direnak izan ezik, noski—, ez dira betierekoak. Hizkuntza aldatzea bizitzako gertaera bat baino ez da; ez daiteke saihestu, eta ez da berez ona edo txarra (Campbell 2004: 3-4). Hizkuntza ez da monolitikoa, berezkoa du aldakortasuna; ekintza da hizkuntza, ez emaitza bukatua (Camino 2009: 32). Horregatik, bada, arrunt inportantea da hizkerak beren aldakortasunean aztertzea. Ikerlan hau testuinguru horretan kokatua da.

Imotz ibarreko euskara/euskarak zertan den/diren ikusi nahi izan dut. Zabal ulertutako Dialektologiaren barnean, ikerlana Soziolinguistikaren magalean datza: konkretuki, soziolinguistika bariazionistan. William Labov hizkuntzalari estatubatuarrak garaturiko diziplina dugu, eta haren doktrinetako bat da, hain zuzen ere, aldakortasuna hizkuntzaren egiturari datzekio. Argi gera bedi: hizkuntza-bariazioa mintzo eta maila linguistiko guzietan gertatzen den bilakaera natural eta saihetsezina da.

Aztergai nagusia adinaren araberako bariazio lexikoa da, ikuspegi bariazionistatik. Imozko euskarak mende erditsuan izandako zenbait aldaketa identifikatu eta bildu ditut. Ikerketaren helburua bariazioa baieztatzea da; egiaztatzea eta agerian jartzea Imozko mintzaira/mintzairak aldatu eta une oro aldatzen ari dela/direla, hainbat faktoreren eraginez —eskolako euskara batua, aldaera estandarra, gaztelania...—.

Tokiko euskara dialektala galbidean dago, orain arte ezagutzen genuen moldean: urtetik urtera gero eta bertako dialektodun hiztun gutxiago dago. Aurreikus daiteke pixkaka-pixkaka Imozko euskalkidunen komunitatea txikituz joanen dela; kasurik onenean, gero eta euskara estandarizatuago baterantz.

Hizkuntza-bariazioa ikerketa-eremu emankorra da azken garaiotan, eta horren ondorioz, ugarituz doaz euskal hizkeren aldakortasuna ikertzen duten lanak. Esparru horri interesgarri deritzonari lan hau ere erakargarri gerta dakioko. Ariketaren balioa aitortzearekin batera, argi utzi nahi dut, bestalde, ez ditzakegula hartu eskuratutako datuak egia unibertsaltzat: txostenak dakarrena datuen estimazioa da.

2. Marko teorikoa

2.1. Aldakortasuna

Labov da soziolinguistika bariasionistaren ikur nagusia: berak ezarri zituen oinarri teorikoak, teknikak eta, azken finean, lan-metodoa. Lengoaia ezin aztertu da gizarte-testuingurutik eta hiztunengandik berezita: horixe dugu Laboven ekarpen handienetako bat, soziolinguistika bariasionistaren funtsa. Bariasionistek hainbat aldaeraren atzean motibazio soziala dagoela erakusten dute. Hiztunek ihardukitzean erabiltzen dituzten aldaeretan eragina duten aldagai sozialen sistematikotasuna aldarrikatzen dute.

Hizkuntza-bariazioa Soziolinguistikaren ikerketa-eremu eta -xedeetako bat da. Euskaraz, XXI. mendean finkatu da bariasionismoa zenbait ikertzaileren ikergai nagusi gisa —ikus Camino (2005)—: beste hitzez, soziolinguistika bariasionista euskararen esparruan berantiarra izan da, oso.

2.2. Hizkuntza-aldaketa

Aldaketa linguistikoa, hizkuntzek, beren historian zehar, maila guzietako unitateetan izaten duten eraldaketa oro da. Horiek ez dira hizkuntzan izaten den aldakortasunarekin nahasi behar, zeren eta hor gertatzen baitira aldaketak: aldaketa diakroniko guziak aldakortasun sinkroniko gisa hasten dira (Camino 2009: 36). Bariazioa sinkronikoa da, unean unekoa. Aldaketa linguistikoa, berriz, diakronian gertatzen dira. Aldaketa, orduan, aldakortasunak eragiten du. Ideia arrunt inportantea da hori Soziolinguistikan, bera etorri arte bariazioaren kontzeptua azaldu gabe utzi ohi zelako.

Labovek hizkuntza aldaketa abiarazten duten faktoreak daudela aldarrikatu zuen, hizkuntzaren barnekoak nahiz kanpokoak. Hizkuntzaren barnekoak edo intralinguistikoak analogia bezalako joera naturalak dira eta, estralinguistikoa edo soziala, aldiz —hau da, hizkuntzaren kanpokoak—, mailegua dugu. Kanpo-eragileen ondorioz, aldaketa linguistikoa arlo fonetikoan, morfosintaktikoan eta lexikoan mamitzen da. Aldaketa linguistikoa gertatzen denean, tradizioko ezaugarri bat, berarekin lehiatzen

hasi den beste ezaugarri berri batek, mailaka-mailaka, ordezkaturia da (Camino 2009: 37).

2.3. Sinkronia eta diakronia

Dialektologiak azterketa diakronikoan zein sinkronikoan tradizio handia du. Bi garaitako hizkera alderatzea azterketa diakronikoa —denbora erreala— egitea da: hizkuntzaren garapena denboran zehar aztertzea, aldaketa gertatu den edo ez ikustea. Denbora-puntu jakin bat, edo unean unekoa, miatuz gero, berriz, azterketa sinkronikoa —itxurazko denbora— egitea da: bidean dauden aldaketak antzematea eta aurreikuspenak egitea hizkuntza-azterketa sinkronikoaren zereginetako bat da. Dakigunez, bariaziotik sortzen da aldaketa; beraz, sinkroniatik sortzen da diakronia.

Lan honetan, bi garaitako hitzunen hizkera aztertu eta alderatu dut, azterketa diakronikoa eginez —alde batetik, duela mende erdi eginiko inkestetan jasotako hizkera, eta bestetik, gaur egungo hizkera—, baita unean unekoa edo sinkronikoa eginez ere —hau da, gazteen mintzaira batetik, eta adinekoena, beste alde batetik—. Aldagarritasunaren teorian, ez dago sinkroniaren eta diakroniaren arteko muga zorrotzik. Teorikoki, denbora errealean oinarrituriko azterketa konparatiboek hizkuntza-hedapena deskribatzeko oinarria ematen digute (Chambers eta Trudgill 1994: 209), baina hizkuntza-aldaketa ikuspegi sinkronikotik ere azter daiteke² (Martínez 2010: 123).

2.4. Aldakortasunean eragina duten aldagaiak

Aldagaia askotariko emaitzak eman ditzakeen balioa da, eta linguistikoa edo estralinguistikoa (soziala) izan daiteke: adina, adibidez, gizarte-aldagaia da, baita sexua, maila soziala eta jatorria ere. Hizkuntza-aldagaiak parametro sozialekin korrelazioan jartzen dira.

---

² Horren gaineko argibide gehiago *Adinaren araberako bariazio lexikoa Imozko hizkeran. Inkesta linguistikoak* (Fernandez de Muniain, 2023: § 2.1.5. atala).

Aldagai linguistikoak hizkuntza-maila guziak barne hartzen ditu. Humberto López Morales soziolinguistaren hitzetan, belaunaldien arteko desberdintasunik adierazgarrienak lexikoan eta fraseologian gertatzen dira (1989: 117-118).

Aldagai estralinguistikoei dagokienez, adinak garrantzi berezia hartu du hizkuntzen aldaeran (Zarraga 2010: 58) eta ni neroni ere horri begira jarri naiz ikerlan honetan: hiru belaunaldi, eta horietarik bi sinkronikoak.

Ikus ditzagun duela mende erditsuko parte-hartzaileen datuak:³

XX. mendea		
Etxaleku ⁴	Goldaratz	Muskitz
1966: Agustin Beloki, 63 urte (Etxaide, 1989) 1980, g. g. b.: Agustin Beloki (Huarte, 2003)	1984-1988: Miguel Olaetxea Azpiroz, 68 urte (Pagola, 1992)	1966: Joakin Oraien, 84 urte (Etxaide, 1989)

Egungo hiztun garaikideei bagagozkie, bi hiztun-talde bereizi ditut: gazteak (18-35 urte bitartekoak) eta adinekoak (60-85 urte bitartekoak). Zortzi lagun, lanaren xedeei eta ikertzailearen denbora eta kemenari egokitze-ko neurriko lagina. Hiru etxalekuarrak familia berekoak dira, eta gauza bera Goldarazko lekuko kasuan. Eztabaidagarria izan liteke etxe berekoak izatea onuragarria ote den, baina kasuistikari erreparatuz, egoki iritzi diot. Muskiztarrari dagokionez, XX. mendean elkarriketatua biloba da.

³ Hilik daude denak.

⁴ Gizon bera da Etxaideren (1989) eta Huarteren (2003) lanetan ageri dena.

XXI. mendea (2022)		
Etxaleku	Goldaratz	Muskitz
♂ 68 urte	♂ 70 urte	♂ 80 urte
♀ 52 urte	♀ 61 urte	
♂ 20 urte	♂ 34 urte	
	♂ 33 urte	

2.5. Prestigioa

Euskalkiak gainerako euskaldunekin mintzatzeko aukera ematen du eta, aldi berean, beste hizkera-erkidegoetatik bereizten gaitu, hots, zeregin demarkatiboa du (Camino 2005: 158). Sentimendu horrek, batzuetan, ondorio positiboak ditu hiztun-komunitatean —nortasuna, prestigioa...— baina, beste batzuetan, ordea, efektu negatiboak ere izan ditzake —gutxiagotasun-komplexua, norbere buruarekiko segurtasun falta...—.

Prestigioaren afera ez da kontu hutsala; aldakortasunaren eragile estralinguistiko ezin atzenduzkoa da, izan ere. Garrantzi handia du hiztunen artean aldaketa linguistiko bat gerta dadin.

Euskalkien artean aldaketak eta eraginak izaten dira, eta hizkera batzuk besteak baino prestigiotsuagoak dira, omen, euskaldunen pertzepzioan.⁵ Imotzen, oso aspaldiko kontua da gipuzkeraren⁶ ospea. Caminok dio nabarmena dela «ez-mugikor» ez diren Nafarroako hainbat eta hainbat gizon euskaldunek bertakoa ez den euskaldun baten aitzinean Gipuzkoako mintzora duten joera (2005: 174). Ikus, halaber:

Nafarroa barrualderago ere iritsi da euskara giputzaren ospea eta, giputzaren ospearekin batera, baita eurenganakoaren gaitzespena ere. Ultzamaldeko euskara aztertu du aspaldi ez dela Orreaga Ibarrek

⁵ Oharmenezko dialektotlogiaz gehiago jakiteko, ikus Preston (1999a, 1999b).

⁶ Ikus *Euskaltzaindiaren Hiztegia*, s. v. *gipuzkera*. Argitze aldera, gipuzkera aipatzen dudalarik, erdialdeko euskalkiaz ari naiz.

Ultzamako hizkera liburuan (1995), eta Oskotz herriko ultzamar⁷ bat harritu egin omen zen norbaitek beraren hizkera ezagutu eta ikertu nahi zuela jakitean. Hauxe izan omen zen haren ateraldia: *Zuk in barko ziñuke yoan Tolosaa ta artu Tolosakoa, du azentu'at oso politte ta entenditzen du mundu guziek.* (Zuazo 2000: 58)

Aspaldixkotik euskaldun aunitzen gogoan Tolosako mintzairak du prestigio gehien: Imotzen berean, adineko imoztar frankok halaxe uste du oraindik ere.

Kanpokoari ederresteko eta etxekoa zokoratzeko eta gutxiesteko joera ez dugu oraingoa halere, lehen ere ongi irakatsi ziguten euskararik hoberena Tolosakoa zela. Gure euskara kaxkarra zela eta zenbatetan ez ote dugu Etxalekun, *det* erabili kanpotarren aurrean, gure arteko *dut* erabili ordez, baita batuan *dut* onartu eta gero ere. *Ondo* eta *hobeto* bikotea *ongi* eta *hobekiri* gain hartzen ari da. Ez da inor *jostatzen*, orain, denak, *jolastu* egiten dira.⁸ [...] Zuzentasunaren izenean eta euskara batuaren aitzakian, batuan horrela izan gabe gainera askotan, nonahi egiten dira aldaketa hauek, eta euskararen indarra galtzen ari den herrietan errazago. (Aleman 2008: 11-12).

Emaizten atalari aurrea hartuko diet eta joan den mendeko adibide batzuk ekarriko ditut. Aditzaren morfologiari erreparatuz gero, hauxe dago jasota: (160) *ateako gera*, (203) *barkaxioa eskatu det*, (161) *etorko gera*, (34) *ník éuskeáz itzítten dét* edo (128) *ník undásun ásko dét*. Hortxe dugu, nire irudiko, prestigioaren auzia, euskara dotorea erakutsi nahia. Bada, *izan* aditzaren erroa Imozko hizkera orotan *-a-* da (Apalauza 2008: 116), oraingo berriemaileek erakutsi duten bezala: (160) *ateako ga*, (161) *bueltatuko ga / etorko ga...* *Edun aditzaren erroari dagokionez, berriz, *-u-* da eremu osoan —zenbait kasutan *-o-* bihurtu da, Goldaratzen kasurako—. Horixe erabiltzen da, hain zuzen, Nafarroa Garai gehienean (Apalauza 2010: 361), eta goi-nafarreraz idatzitako lehen testuetatik hasita, *-u-* erroa adizkiak ditugu (Reguero 2017: 598).

⁷ Herritarra Oskozkoa baldin bada, oskoztarra dugu eta, beraz, imoztarra; ez ultzamarra.

⁸ Alderdi honetan, *jolas egitea* 'solas egitea' da (ikus EHHAn, s. v. *solas egin*).

2.6. Hizkeren berdintzea

Bizimoduaren homogeneizazioarekin batera, prozesu naturala da hizkeren berdinkaritzea edo ingelesez *dialect levelling*⁹ izendapenez ezaguna den fenomeno (Camino 2005: 161).

Euskal herri-hizkerak «urtzen» eta «koloregabetzen» ari dira, kutsu lokala duten bereizgarriak galtzen, eta ezaugarri hedatuenak nagusitzen (Camino 2005: 160). Hainbat eragilek etxeko hizkeraren ahultzea, transmisioaren etena edo jauzia —hibridaziorantz, homogeneizaziorantz, euskara batuarantz, erdararantz...— ekarri dute. Eredu estandarren zabaltzeak, esaterako, dialekto markatuen beheraldi ikaragarria eragin du azken urteotan. Euskarazko irakaskuntzak, alfabetatzeak eta arauarekiko hartu-emanak aldaketa linguistikoa ekarri dute, eta gazteak euskara batuko lexikorantz lerratzea, batez ere.

Eredu estandarrek hizkera guzietan eragiten die. Bi mintzaira elkarrekin harremanetan egotean —batua eta herriko hizkera—, eragin diglosikoa eta desoreka dago: batek estatus handiagoa izan ohi du eta, ondorioz, bestea, aldaera gutxitua, arriskuan geratzen da (Zarraga 2010: 44-45). Herri-hizkera komunitate batean ahul badago, galera are eta handiagoa izanen da.

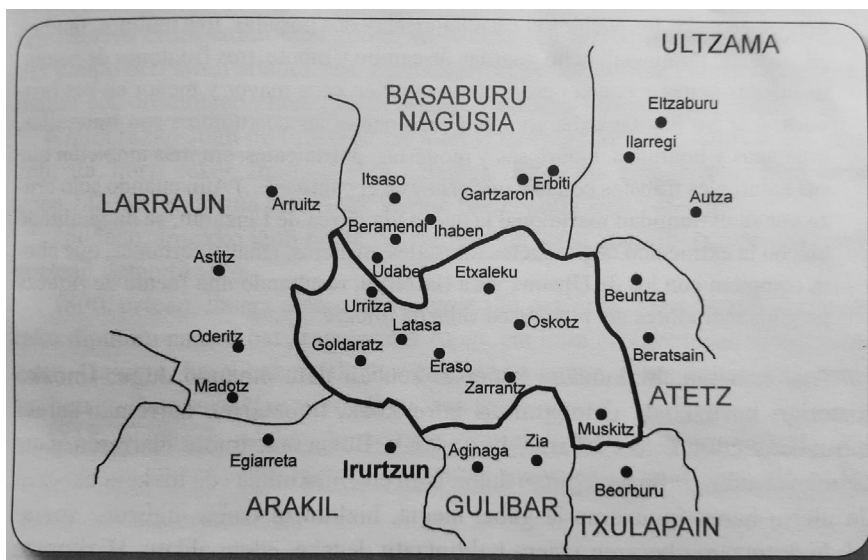
2.7. Imotz ibarra eta hizkerak

Imotz Nafarroako mendialdean dago, ipar-mendebaldean. Zortzi herrik osaturik dago: Eraso, Etxaleku (ibar-burua), Goldaratz, Latasa, Muskitz, Oskotz, Urritza eta Zarrantz herriek. Iruñetik hurbil dira denak. Imotzek 43,2 km²-ko eremua du, eta 428 biztanle.¹⁰

⁹ Ikus Trudgill (1986: 98).

¹⁰ 2022ko abenduaren 23an Imozko Udalak ahalbidetutako datua.

1. irudia. Imotz ibarraren kokapena (Apalauza 2008: 17)

Gaur egun, Imozko euskara tradizionalak oinaze handia du. XIX. mende erdialdetik hona, etengabeko despopulatzea izan da, nahiz eta azken hamar-kadotan biztanle-kopuruari eusten ari zaion. Herrien hustea, hain zuzen ere, hertsiki lotuta dago Imozko euskararen osasun-egoera zaugarriarekin. XX. mendean Imozko herriak nabarmen erdaldundu ziren eskola zela kausa, baina baita immigrazioak¹¹ eta faktore psikologikoez eraginda ere (Sánchez Carrión 1972: 199-201). Gaztelania etxe guzietara sartu da nola edo hala, lehenago edo geroago. Horri loturik, joan den mendetik gaurdaino, hizkuntza-transmisioaren eten garrantzitsua dugu Imotzen. Hala, euskararen eza-gutzaren eta erabileraren kopuruek ez dute bat egiten: bertako jende gehienak badaki euskaraz, baina kopuru handi batek ez du erabiltzen. Gaur egun, gainera, euskara batuaren eragina ere badugu, zeina oharkabeen sartzan den herritarren —bereziki gazteen— mintzoan, herriko euskararen kaltetan. Nabaria da Imozko adinekoen eta gazteen hizkeren artean dagoen aldea.

¹¹ 2001. urtean, imoztarren % 62,5 ibarretik kanpo jaiokoak ziren (Apalauza 2008: 28).

Egun, imoztar gazte gehienek darabilten euskara ez da beren herrikoa, baiketik eta euskara batua edo hara lerraturikoa. Oro har, bertako hizkera dutenek etxekeekin eta oso hurbilekeekin egiteko gordetzen dute (Apalauza 2008: 27).

Imozko euskarari begiratzuz gero, iragan hurbileko lekukotasunek gure herrialdeko mapan askotariko korrante dialektalak daudela erakuste digute. Orokorrean esanda, erdialdeko euskararen eta nafarreraren ezaugarrien nahasketa dugu Imotzen. Maiz, bien arteko lehia sumatzen da eta, gehienetan, helduek nafarreraren¹² ezaugarriak islatzen dituzte eta gazteek, berriz, erdialdeko euskararenak.

Imotzek euskalki-eremuaren muga marrazten du (ikus 2. irudia), Biaizpe haitzartetik hegoaldera tokiko euskara dialektala galdu baitzen. Nafarroako euskararen izaera ulertzeko, gertakari bat kontuan hartu beharra dago:

Iruñea aspaldi erdaldundu zela eta, hura alde batera utzita, ez dela beste hirigune euskaldun hazirik. Barruko indar bateratzaile ezaren ondorioz, bazterretako eskualdeak kanpora begira ibili dira joan den aspaldi luzean: Ipar Euskal Herrira begira herrialdearen iparraldekoak; Gipuzkoara begira ipar-mendebalekoak; Arabara begira hego-mendebalekoak [...]. Hiru gune berritzaile horietatik bakarra dago gaur egun indarrean: Gipuzkoakoa. Handik etortzen dira elikagairik gehienak Nafarroara. (Zuazo 2014: 127)

Gure ibarreko azken garaietako mintzoa definitzeko, Imotz Iruñea-Tolosa-itsasaldea bide zaharrean dagoela gogoan hartu behar da: bide horretako fluxuaren eragina nabarmena izan da, eta zeharkatzen dituen Imotz-Basaburua, Larraun eta Araizko mintzairetan —hurrenkera horretan— gipuzkeraren ukituak *in crescendo* doaz.

Imozko euskara *tarteko*¹³ hizkera da, zubi-hizkera. Koldo Zuazo hizkuntzalariak erdialdeko euskalkiaren partetzat jo zuen Imotz, eta *sortaldeko azpieuskalkia* deiturikoan multzokatu zuen: erdialdeko euskalkiaren eta eus-

¹² Ikus *Euskaltzaindiaren Hiztegia*, s. v. *nafarrera*.

¹³ Zuazok *tarteko hizkerak* terminoa proposatu zuen (2003) eta, horrela, euskalki eta azpieuskalkien sailkapena fiabartu zuen. Imozko euskara *tarteko* hizkeratzat dauka.

kara nafarraren arteko lotura egiten duen tarteko hizkera da (2003: 137), trantsizio-hizkera. Muskitz herria, aldiz, euskara nafarraren barne sartu zuen (2003: 103).

Interesgarria da esatea muga dialektala edo isoglosa hau [esan/erran] hemendik pasatzen dela, eta hartaz, Ultzama, Atetz [+ Muskitz], Anue eta Lantz herriak hurbiltzen direla gehiago Nafarroa ekialdera (Esteribar, Erroibar), aldiz, Basaburuak gipuzkerari hurbiltzeko joera handiagoa erakusten du. Imotzek trantsizioa egingo luke. (Ibarra 1997: 65)

2. irudia. Euskalkien mapa (Zuazo 2003), www.euskalkiak.eus webgunetik hartua

Halaber, hiru eremu bereiz daitezke Imotzen (Apalauza 2008: 145): ertz batean Muskitz dago, argi eta garbi ekialderagoko hizkerei begira —Atetz eta Ultzama—, ez lexikoari dagokiolarik bakarrik, baita azentuazio-kontue-

tan ere¹⁴; beste muturrean Goldaratz dago, Larrauni loturik —erdialdeko euskalkira gehiago lerratzen dena—; eta tartean gainerako herriak daude. Nolanahi ere, Muskitz ekialdeko ibarretara begira egon arren, horrek ez du esan nahi beste herriak erdialdera begira daudenik (Apalauza 2008: 167).

3. Hipotesiak

Lan honen premisa da Imozko euskara etengabe aldatzen ari dela, eta aurreikuspen nagusia, aldaketa hori azken mende erdi honetan bereziki nabarmena dela. Hizkuntza-bariazioa nagusiki adinaren arabera gertatzen dela pentsatzen dut; izan ere, belaunaldi bakoitzak euskararekin izandako harremanak askotarikoak izan dira. Hain zuzen, elkarrizketaturiko adinekoetatik gazteetara bidean, ingurune aski euskalduna ezagutu duen jendartetik giro gaztelaniatua ezagutu duen gizartera pasatu gara, non euskara batu estandarrrak gero eta presentzia handiagoa duen.

Hori dela eta, hipotesiak ondoko hauek dira:

- 1) Gaur egungo hitzun guzien lexikoak joan den mendekoenak baino eragipen handiagoa du, gaztelaniara eta euskara batu estandarrentz lerraturik. Zenbat eta hitzuna gazteagoa, hainbat eta hibridoagoa bere hizkera. Uste dut, adinekoek ezaugarri dialektalei hobeki eusten dietela, hortaz, XX. mendeko hitzunen euskara «dialektalagoa» zen oraingoena baino.
- 2) *Hegoaldeko*¹⁵ euskara batuaren eragina nabarmenagoa da gazteen kasuan; handia eta lasterra izango dela uste dut. Berdintze-joera bizia aurreikusten dut, bada, estandarrentz.
- 3) Biziera aldatu baita, joan den mendeko hainbat kontzeptu zaharkitu dira eta gaugerero ez dira baliagarri, galzorian daude. Susma daiteke,

---

¹⁴ Imozko azentuez gehiago jakiteko, ikus Apalauza (2008): IZENAREN MORFOLOGIA ataleko «Singularra eta plurala bereiztea» azpiatala.

¹⁵ Gizartean erdialdeko euskara —lexikoa nagusiki— gailendu da, lan honetan *Hegoaldeko batua* izendatua dena, alegia, eta estandarizazioaren argitan azaltzen dena.

hortaz, gazteek galdetegiko hitz askoren euskal baliokiderik ez ezagutzea, ez direlako hitz horiek sekula beren errealitatearen parte izan.

Lexikoaz aparte, hauxe erantsi nahi diot idiolektoen gaineko planteamenduari:

- 4) Hiztunak ezaugarri propioak ditu, eta aldakortasuna maila indibidual horretan ere izanen delakoan nago. Horrez gain, erabakitzeko gaitasunaz baliatzen da eta hautu kontzienteak egiten ditu.

4. Metodologia

Nire eginbideak lau garai izan ditu. Ikerketa ez daiteke erabat kuantitatibotzat har, ehunekoak ez baitituz kasu guzietan eman, lan-karga handiegia zelakoan oraingo zereginerako. Besterik da, ikerketa kualitatiboa eta kuantitatiboa tartekatuta ditudala esatea.

4.1. XX. mendeko corpora aztertzea

Lehendabizi, segidan zerrendatuko ditudan lanak miatu ditut, eta interesatu zaizkidan datuak erauzi: lexikoari dagozkionak, hain zuzen ere.

- a) *El euskera en Navarra: Encuestas Lingüísticas (1965-1967)*, Ana María Etxaide Itarterena (1989). 1966an bi imoztarri egindako inkestaren erantzunak ditugu: Etxalekuko Agustin Belokirenak (63 urte) eta Muskizko Joakin Oraienek (84 urte).
- b) *Euskal fonetika Nafarroan*, I. eta II. liburukiak, Rosa Miren Pagolarenak (1992). 1984. eta 1988. urteen bitartean Goldarazko Miguel Olaetxeari (68 urte) eginiko galdeketa emaitzak dakartza. Aipatzeak da, erantzun asko ez datozela bat Goldarazko hizkeraren ezaugarri orokorrekin.¹⁶

---

¹⁶ Goldarazko XX. mendeko lekukoaren datuak ez dira beti fidagarriak... Ikus Fernandez de Muniain (2023) laneko ERANSKINAK ataleko galdetegia, eta konpara bitez haiek Goldarazko hizkuntza-ezaugarriekin (Apalauza 2008: 147).

- c) *Estudio del léxico de la casa en los dialectos vascos de Navarra*, José Vicente Huarte Lergarena (2003). Ez dakigu, zehazki, galdeketak zein urtetan eginak izan ziren. Berriz ere, Agustin Beloki etxalekuarraren lekukotasunak ditugu; gizon hura 1996. urtean zendu baitzen, lehenagokoa behar du galdeketak... Etxalekuko oraingo herritarren ariora, 80. hamarkadan eginiko inkesta dateke.

4.2. Galdetegia eratzea

Inkesta, orokorrean, berriemaileendako ezagunak diren hitzez osaturik dago, bizimoduari eta etnografiako atal arruntenei dagozkien hitzez, gehienbat. Hona hemen gaiok: etxea, etxeko lanak, eguneroko ekintzak, lanabesak, denbora, urtaroak, jatekoak, naturako izakiak, gorputza, zenbaki zenbait... Guzira, 250 bat item daude.

4.3. Inkestaren aldia

Hirugarren fasean, alor-lanera jo dut. Ezagunak ditudan zortzi imoztarri 255 erdal hitz eta esapide ekoitzarazi dizkiet.¹⁷ Haien bizilekuetara joan naiz, informatzailearen etxea dialektoaren ingurunerik jatorrizkoena delakoan (Camino 2009: 300).

Inkesta *galde-erantzun* motakoa izan da, batzuetan hitzak bere horretan proposatuz, eta beste batzuetan esaldi barnean txertatuz, esan nahi baita testuinguruan jarritz.

Aspaldi erabili ez, baina ezaguna duten hitzen batez galdeginik, hotz-hotzean, blokeaturik, zer erantzun ez dakitela, gelditu izan dira parte-hartzaile guziak behin edo beste. Horixe da hizketa librean ez aritzeak duen eragozpenetako bat. Halakoetan, denbora gehixeago eskainiz edo argibideren bat emanik, gogoratzeko gauza izan dira. Bestalde, ustekabeko forma supralokalen bat entzutean, ahal bezain naturalki berriz esan zezaten eskatu

¹⁷ 2022ko izotzilean eginak.

diet: *Ziur zaude horrela esanen zeniokeela etxeko bati?* edo *Nola esanen zenuke agudoago?* Maiz, akuilatze beharrik ere ez dut izan, haiek berak ohartu baitira, edo ondokoaren *bai zea!* batek hitza birformulatzerara eraman dituelako. Beste batzuetan, dagokion forma dialektala proposatu diet eta elkarriketatuak baiezko garbia eman du, eta aurreko erantzuna aldatu. Horrelako kasuetan, bi formak jaso ditut.

Inkestak jokaera hertsia du baina, orokorrean, lexikoaren aldakortasuna aztertze beharrezko informazioa eskuratzeko modurik eraginkorrena da, eta ongi frogatua da emaitzak, izan, badituela (Martínez 2010: 98). Hala ere, hainbat arrisku edo muga ditu: estilo formalegirik ez izaten ahaleginduta ere, sekula ez da egoera erabat naturala. Inkestak eta inkestagileak «mugatu» egiten dute, berez, Soziolinguistikaren helburu gorena: hizkuntza bere testuinguruan aztertzea; hots, hizketa naturala biltzea. Horra *behatzailearen paradoxa*,¹⁸ Labovek izendatu zuenez.

Grabagailurik ez dut erabili eta, ondorioz, erdietsiriko emaitzak zalantzarriagoak izateko aukera handiagoa da; baina berriemailearen nahia errespetatu beharra dago (Apalauza 2010: 112) eta, lasai egon zitezen uko egin nien grabatzeko tresnei.

4.4. Datuak prozesatzea

Zirriborroan hartutako oharrek digitalizatzea izan da hurrengo lana: word-orri batera transkribatu eta itemak zerrendatu ditut, adinez eta herri-ka¹⁹ ordenaturik. Erantzunak aditu bezala transkribatu ditut: <ll>, <y>, <j>, <ñ>, <tt>, hasperenik ez... Bestalde, zenbait hitzi azentua paratu diet, jatorrizko galdetegian ikus daitekeen bezala.

---

¹⁸ *Behatzailearen paradoxa* eragindako egoerez gehiago jakiteko, jo Fernandez de Muniain (2023) lanera, § 3.2.3. atalera.

¹⁹ Galdetegi osoa Fernandez de Muniain (2023) lanean ikusgai dago, ERANSKINAK atalean.

4.5. Datuak aztertzea

Azken urratsean, dokumentatua nuen material guziaz aztertu, erkatu eta ondorioztatu dut. Emaitzak duela mende erdikoekin alderatu ditut —konparazio diakronikoa— eta, hein berean, konparazio garaikidea —edo sinkronikoa— egin dut, elkarrizketaturiko gazteen eta adinekoen artean. Bi kasuetan konparazio bertikala edo kronologikoa egin dut, hots, aurreko eta ondoko egoera linguistikoen artekoa.

Aritze horretan, Euskaltzaindiaren Euskararen Herri Hizkeren Atlas (EEHH) kontsultatu dut, hainbat datu dialektal «tradiziozko» egiaztatzeko.

5. Emaitzak

Jarraian, emaitza nagusiak ekarriko ditut.²⁰ Adibideek galdetegiko zenbakia dakarte, bai eta laburduraren bat ere, dagokionean:

Etx.: Etxaleku	Im.: Imotz
Gazt.: Gaztelaniaz(ko)	I: Ipar Euskal Herrikoa
GN: Goi-nafarrera	M: Mendebaldekoa
Gol.: Goldaratz	Mus.: Muskitz
H: Hego Euskal Herrikoa	XX: XX. mendea
Herr.: Herri-mailakoa	XXI: XXI. mendea

Adibideak desberdin sailkatu ditut, HITZAK edo ALDAERAK kontsideraturik. HITZAK etimologia ezberdina duten formak dira —(29) *ganbaa* eta *sabaie*, adibidez—, edo hala iruditu zaizkidanak. Bestalde, uler bedi ALDAERA, konparaturiko formak jatorri komun berekoak direla begi-bistakoa denean, hau da, lexema-aldaketarik ez dagoenean, bai ordea, bilakabide fonologiko desberdina —hala nola, (240) *ameka* eta *amika*—. Tauletan, halaber, euskara batuko oinarria gehitu diet.

²⁰ Jatorrizko lanean lexikoari buruzko argibideak eta justifikazioak daude, oin-oharretan, item bakoitzari loturik.

5.1. Imotz barneko ezberdintasunak

Hiztegi ezberdina erabiltzen dute, behin edo beste, ertz bateko eta beste-ko imoztarrek. Ibarreko bi muturrek aparteko ezaugarri lexikalak dituzte: orokorki esanda, Goldaratz Larraun aldera hurbiltzen da maiz eta Muskitz, aldiz, Ultzamaldeko hizkeretara (Apalauza 2008: 145).

1. taula. Imotz barneko hainbat ezberdintasun lexikal

Hitzak			
Euskara batua	Goldaratz	Imotz	Muskitz
Akordatzen (H) (herr.), oroitzen		(221) <i>akordatzen</i>	(221) <i>oroitzen</i>
Hanka-hutsik, oinutsik		(215) <i>ankutsik</i>	(215) <i>uñutsik / oñutxik (xx)</i>
Ganibet, labana		(42) <i>kanabite</i>	(42) <i>labana</i>
Labana, ganibet		(42) <i>labana</i>	(42) <i>kanaita / kanebite (xx)</i>
Behitegi, ukuilu	(25) <i>ikullu</i>	(25) <i>beitegie / beittie</i>	
Erori	(15) <i>eroi</i>	(15) <i>bota</i>	
Oihan, baso (M)	(138) <i>mendi</i>	(138) <i>oian</i>	
Sabai, ganbara (H)	(29) <i>ganbaa</i>	(29) <i>sabaie</i>	
Soro (I), euntze (GN)	(166) <i>iuntzi</i>	(166) <i>soro</i>	
Tximista, oinaztura (GN)	(130) <i>oñazture</i>	(130) <i>tximiste</i>	

Emaitzek baieztatu dute, Goldaratz, arinki, gehiago aldentzen dela gaine-rako Imoztik, Muskitz baino. Hala ere, azken bi itemei erreparatuz, ohiz kanpoko banaketa dugula dio Amaia Apalauza hizkuntzalariak: «Ez da ohi-koa Goldaratz ez beste Imozko herriak ekialdetik bereiz agertzea, eta Gol-

daratz, aldiz, ekialdeari lotuta agertzea; izan ere, Goldaratz bereizi ohi da eskuarki ekialdetik, eta ez alderantziz» (2010: 434). Gaur egun Goldaratzek erakusten du *oinaxtura* taldekoen azken arrastoa, aspaldi gabe eskualde osoan nagusi zatekeena.

Aldaeretan ere banaketa opatu dut:

2. taula. Imotz barneko hainbat aldaera

Aldaerak			
Euskara batua	Goldaratz	Imotz	Muskitz
Hamaika		(240) <i>amika</i>	(240) <i>ameka</i>
Arrautza		(70) <i>arroltze</i>	(70) <i>arraultze</i>
Bederatzi		(239) <i>beatzi</i>	(239) <i>bedratzi</i>
Esan, erran (GN, I)		(255) <i>esan</i>	(255) <i>erran / esan</i>
Gau		(68) <i>gabe</i>	(68) <i>gau</i>
Iratzarri		(41) <i>iatzarri</i>	(41) <i>etzarri</i>
Igitai		(71) <i>itaye</i>	(71) <i>eitegie</i>
Igeri egin		(220) <i>ira in</i>	(220) <i>ingeri in / ingiri in (xx)</i>
Matela (GN, I), masail		(175) <i>matalle</i>	(175) <i>matela</i>
Onddo		(85) <i>ontto</i>	(85) <i>onyo</i>
Pago		(162) <i>pago</i>	(162) <i>bago / pago</i>
Aiztur, guraize		(193) <i>puxik</i>	(193) <i>piruxeak</i>
Zilbor, xilko (I)		(177) <i>txilbor</i>	(177) <i>txilko</i>

Aldaerak			
Euskara batua	Goldaratz	Imotz	Muskitz
Udazken		(158) <i>udazken</i>	(158) <i>udondo</i>
Armiarma	(171) <i>armiarma</i> / <i>ermearma</i>	(171) <i>irmiarmoa</i> / <i>irmiarmua</i>	(171) <i>argima(g)oa</i> / <i>armimaue</i> (xx)
Baina, baino	(254) <i>baño</i>	(254) <i>biño</i>	
Hetsi (GN, I), itxi	(38) <i>itxi</i>	(38) <i>ertsi</i>	
Martutz (GN, I), masusta	(163) <i>matuste</i>	(163) <i>matxutxe</i>	

Beraz, lexiko gehiena berdintsua dute Imozko herriek, baina maizenik ekialderagoko hizkeren eitea hartzen du Muskitzek —lexikoaz gain, hitzak «osokiago» ahoskatzen dituzte Muskitzen—. Sumatzen da, dena den, nafarrerazko aldaerak indargabetuz joan direla azkenaldion, erdialdeko euskarazko aldaeren alde. Horren adierazle dira (162) eta (255) adibideak.

Aintzat hartzekoa da, Imozko berezko lexikoa Basaburu Nagusikoa ere badela (Apalauza 2008: 140-141). Eskualde horretakotzat har daitezke, besteak beste, (137) *jainkoam paxa*, (135) *kalma*, *malkor*, *pa(r)atu*, (193) *piruxeak* / *pxixik* eta *tripota* hitzak, baita (101) *altzurre*, (254) *biño*, *bulkatu* / *bulketu*, *konten*, (197) *koopilloa*, *maingi*, (164) *malubi*, (208) *neskatxe* eta (131) *ortotsa* aldaerak ere (*Ibidem*).

5.2. Gipuzkeraren zantzuak gurean

Imozko euskarak aspaldixkotik ditu erdialdeko euskara gogora ekartzen diguten ziliportak, bereziki, lexikoari dagokionez (Apalauza 2008: 134-135).

3. taula. Erdialdeko euskararekin bat egiten duten Imozko hainbat tradizio-hitza

Hitzak	Aldaerak
(207) <i>asko</i>	(43) <i>burni</i> 'burdina'
(216) <i>atze</i>	(232, 255) <i>esan</i>
(29) <i>ganbaa</i> 'ganbara'	(51) <i>gutxi</i>
(115) <i>ĩnare</i> 'ainara, enara'	(13) <i>ũki</i> 'ireki'
(172) <i>kattagorri</i> 'katagorri'	(122) <i>illoa</i> 'iloba'
(42) <i>labana</i>	(226) <i>jantzi</i>
(130) <i>tximiste</i> 'tximista'	(209) <i>neskame</i>
(170) <i>xa(g)uxar</i> 'saguzar'	<i>txabola</i>

Imozko euskarak taulako forma horiek guztiak ditu eta, beraz, erdialdeko-tzat eta bertakotzat har daitezke. Hala ere, zehaztu beharra dago egungo hiztunek, 3. taulako hitzez gain, beste zenbait alditan erdialdeko euskararen forma eman digutela, XX. mendeko inkestetan ez bezala:

4. taula. Erdialdeko euskalkiaren adibide garaikideak

Hitzak	Aldaerak
Erori (15) <i>ero(r)i</i> vs <i>bota</i> (Mus.)	Azazkal (110) <i>azkazal</i> vs <i>azazkal</i> (Etx.)
Hodei (135) <i>laño</i> vs <i>kalma</i> (Mus.)	Esan, (232, 255) <i>esan</i> vs <i>erran</i> (Mus.)
Oihan (138) <i>mendi</i> vs <i>oian</i> (Etx.)	Hetsi, itxi (38) <i>itxi</i> vs <i>ertsi</i> (Etx.)
Barre/Irri egin (223) <i>parre egin</i> vs <i>irri in</i> (Mus.)	Korapilo (197) <i>ko(rr)apillo</i> vs <i>koopillo</i> (Etx., Mus.)
Tximista, oinaztura (130) <i>tximiste</i> vs <i>oñaztura</i> (Gol.)	Masail, (175) <i>masalle</i> vs <i>matalle</i> (Etx., Gol.)
Behitegi, ukuilu (25) <i>ukullu</i> vs <i>beitegie</i> (Mus.)	Pago (162) <i>pago</i> vs <i>bago</i> (Mus.)
Arteka, zirrikitu (13) <i>lertue</i> vs <i>erte(ka)</i> , <i>zirriku</i> (Etx.)	

Beste behin, haranaren ekialdeak —Muskitzek bereziki— eragipen handiagoa jasotzen duela sumatu dut: bestela esanda, erdialdeko formak nafarrak menderatuz doaz pixkanaka. Goldaratz behin edo bitan baino ez zaigu

arestiko taulan azaldu: izan ere, Goldarazko euskara da erdialdeko hizkerekin gehien bat egiten duena, eta horrexegatik, bada, ez da gainerako herriak bezainbat besteratu.

5.3. Erdialdeko euskararen eta nafarreraren ezaugarrien arteko lehia

Euskara nafarrari esleitzen zaizkion hitz eta aldaera batzuk identifikatu ditut emaitzetan,²¹ gehienetan adinekoen ahoetatik bilduak: esaterako, (47) *itxe* ‘etxe’ (Reguero 2017: 652) eta (13) *erte* (Mus.) ‘arte’ (Reguero 2017: 648). Bien baturak (17) *itxekerte* sortzen du. Horiezaz landara, goi-nafarrera arkaiko eta zaharrea dokumentaturik dauden beste hainbat forma ditugu, Reguero (2017) lanari jarraituz:

5. taula. Goi-nafarreran ohikoak diren hainbat hitz eta aldaera Imozko euskaran

Hitzak	Aldaerak
(222) <i>atzendu</i> (2017: 644)	(57) <i>ago</i> ‘aho’ (2017: 641)
(226) <i>beztitu</i> ‘beztitu’ (GN, I) (2017: 376)	(240) <i>ameka</i> ‘hamaika’ (2017: 650)
(238) <i>deus</i> (2017: 646)	(232) <i>apez</i> ‘apaiz’ (2017: 549)
(229) <i>erdetxi</i> ‘erdietsi’ (I) (2017: 647)	(2) <i>atari</i> ‘ate’ (2017: 644)
(145) <i>izotzil</i> (xx) (GN) (2017: 652)	(203) <i>barkazio</i> ‘barkamen’ (2017: 557)
(154) <i>lastail</i> (xx) (GN) (2017: 653)	(69) <i>baru(r)ik</i> ‘baraurik’ (2017: 644)
(130) <i>oinazture</i> ‘oinaztura’ (2017: 654)	(93) <i>goatze</i> ‘ohatze’ (GN, I) (2017: 654)
(138) <i>oian</i> ‘oihan’ (2017: 654)	(112) <i>guzi</i> ‘guzti’
(176) <i>urrin</i> (I) (2017: 657)	(226) <i>jauntzi</i> ‘jantzi’ (2017: 652)
	(175) <i>matela</i> (2017: 654)
	(131) <i>ortots</i> (2017: 655)

Zenbakiak emateko molde hau ere zaharra omen da nafarreraz: (243) *iruetanogei*, (244) *lauetanogei* (Reguero 2017: 667).

²¹ Baten bat ez da esklusiboki nafarrera, hala nola *apez*, *beztitu*, *deus*, *guzi* eta *jauntzi*, Ipar Euskal Herrian ere badira eta. *Atzendu* aditza Gipuzkoan ere aditua da. Bestalde, zerrendako hilabeteak, xx. mendeko datuei dagozkie —(xx) marka daramatenak—.

Imozko euskararen izaera ulertzeko, aintzat har dezagun, nafarra duela ibar horretako hizkerak geruza zaharra eta giputza, berria (Zuazo 2006: 114). Maiz erdialdeko euskararen eta nafarreraren ezaugarrien arteko tentsioa nabaritu egiten da, baina azkenaldion oreka hausten ari da... Hurrengo ataletik aurrera azeleratze horren eragileetan sakonduko dut.

Bien bitartean, gaur egun bete-beteko lehia sumatu ditudan formak zerrendatuko ditut:

6. taula. Gaur egun lehia dauden formak

Hitzak	Aldaerak
(222) <i>atzendu</i> → <i>a(a)ztu</i> ‘ahaztu’	(36) <i>bezin</i> → <i>bezain</i>
(120) <i>azal</i> → <i>larru</i>	(140) <i>erleju</i> ‘erloju’ → <i>erloju</i>
(19, 22, 25) <i>beittie</i> ‘behitegi’ → <i>ukullu</i>	(38) <i>ertsi</i> ‘hetsi’ → <i>itxi</i>
‘ukuilu’	(115) <i>iñare</i> ‘ainara, enara’ → <i>enara</i>
(15) <i>bota</i> → <i>ero(r)i</i>	(197) <i>koopillo</i> ‘korapilo’ → <i>koapillo</i>
(188) <i>erde</i> ‘lerde’ → <i>aþar, baba</i>	‘korapilo’
(127) <i>gaitz</i> → <i>gaixotasun</i>	(175) <i>matalle</i> ‘matela’ → <i>masalle</i>
(212) <i>gaizki</i> → <i>gaixo</i>	‘masail’
(187) <i>germu</i> → <i>pixe</i> ‘pixa’	
(219) <i>go(r)atu</i> → <i>altxa, jaso</i>	
(223) <i>irri in</i> ‘irri egin’ → <i>þarra/e (eg)in</i>	
‘barre egin’	
(135) <i>kalma</i> → <i>odeye, laño</i> ‘hodei, laino’	
(217) <i>makurrao/u</i> ‘makurrago’ →	
<i>okerrau</i> ‘okerrago’	
(138) <i>oian</i> ‘oihan’ → <i>mendi</i>	
(130) <i>oñazture</i> ‘oinaztura’ → <i>tximiste</i>	
‘tximista’	
(215) <i>oñutsik</i> ‘oinutsik’ → <i>ankutsik</i>	
‘hanka-hutsik’	
(80) (<i>matxa</i>) <i>þorka</i> → <i>arrazimo</i> ‘mordo,	
mulko’	
(176) <i>urriñ</i> ‘urrin’ → <i>usai</i> ‘usain’	
(78) <i>zango</i> → <i>gemelo, þantorrille</i> ‘zangar’	

Elkarren lehian detektatu ditudan —eta gainbehera doazen— horien % 80 hitzak dira, eta kopuru txiki bat aldaerak: hau da, badirudi lexikoa, hitzak, errazago ordezten ari direla imoztarrak. Zerrendakoez gain, gazteenak (203) *barkamen*, (160) *egunsenti*, (56) *errementari* eta (33) *igeltsero* erantzunak ere eman ditu; hau da, belaunaldi gazteengan biziagoa da bilakabidea. Hurrengo atalean xehatuko dut puntu hori.

5.4. Eredu estandarraren eragina

Aurrerantzean, azken mende erditsuan izandako bilakaeraz mintzatuko naiz, eta eskolako euskararen eragina aipatuko dut lehenbizi.

Gazteengan eredu estandarraren eragin handiagoa ikusi dut: desberdintasuna ikusten den aldi gehienetan, adindunek tokiko formak darabiltzate eta gazteek, aldiz, «erdialderagokoak» —euskaral gizartean gailendutakoak—, eskolako euskara *Hegoaldeko batua*z elikatzen baita gehienik. Izan ere, *Hegoaldeko* euskara batua estandarizazioaren eta horren sarbide izandako hezkuntza-sistemaren argitan esplikatzen da. Erdialdeko hizkeren eragina gazteengan gehiagotan agertzea euskarazko alfabetatzearekin loturik dago, hertsiki. Euskara batua gipuzkeran, nagusiki, oinarritu dela (Zuazo, 2010: 37) ontzat hartuz gero, ez da harrizkoa gazteek emandako forma gehienak gipuzkerazko formekin batera etortzea —salbu taulako (105), (168) eta (241) aldaerak—.

7. taula. Ereduestandarra islatzen duten gazteen erantzunak

Hitzak	Aldaerak
(219) <i>altxa vs go(r)atu</i>	(105) <i>aiz vs yaiz</i> 'haiz' (Im.)
(253) <i>askotan vs maiz</i> (Etx.)	(241) <i>amairu vs amiru</i> 'hamairu' (Gol.)
(188) <i>aparra vs erdii</i> 'lerde' (Gol.)	(168) <i>amurraie vs amorraie</i> 'amuarrain'
(61) <i>egueldi</i> 'eguraldi' vs <i>dembo(ra)</i>	(Etx.)
'denbora' (Gol.)	(203) <i>barkamen vs barkazio</i> 'barkamen'
(56) <i>errementari vs a(r)otz</i> (Etx.)	(Etx.)
(182) <i>legamie</i> 'legamia' vs <i>orantza</i> (Etx.) (xx)	
(12) <i>hur vs zola / zolu</i> 'zoru' (Im.)	
(209) <i>morroi / mutil</i> (Im.)	
(167) <i>soro landatue</i> 'soro landatua' vs <i>alorra</i>	
(Etx.)	
(157) <i>udaberri vs primabera</i> 'udaberri,	
primadera' (Im.)	

Estandarraren eragina jende helduarengan ere sumatu dut, maiz «imozteraz» egokiturik egonik ere. Ez daiteke kasu guzietan orokortu, baina hona hemen konparaketa diakronikoa, non gazteez gain adinekoak ere hartara lerratzen direla ikus daitekeen, nahiz eta helduen kolektiboan beti baden tokiko aldakia emanez erantzun duena:

8. taula. Ereduestandarraren eragina egungo imoztarren mintzoan

Hitzak	Aldaerak
(233) <i>guraso vs attama</i> 'aita-ama' (xx)	(247) <i>azkena, azkenekoa vs atzena</i> (xx)
(183) <i>mamia vs gaztambara</i> 'gazanbera'	(140) <i>erloju vs erleju</i> 'erloju' (xx)
(xx)	(127) <i>gaixotasun vs gaitz</i> (xx)
(49) <i>mikatza / garratza vs kiratsa</i> (xx)	(38) <i>itxi vs ertsi</i> 'hetsi' (xx)
(217) <i>oker vs makur</i> (xx)	(244) <i>larogei</i> 'laurogei' vs <i>lauetanogei</i>
(223) <i>parra in</i> 'barre egin' vs <i>irri in</i> 'irri	'lauretan hogei' (GN, I) (xx)
egin' (xx)	(141) <i>osteun</i> 'ostegun' vs <i>orzeun</i> 'ortzegun'
(130) <i>tximiste</i> 'tximista' vs <i>oñazture</i>	(GN) (xx)
'oinaztura' (xx)	(142) <i>ostiela</i> 'ostiral' vs <i>orzillera</i> 'ortzirale'
	(GN) (xx)

Muskitza joz, ikus ditzagun ondorengo etsenpluok: (222) *aaxtu* | *atzendu* (xx), (232) *apaiz / apez* (Im.), (161) *bueltatu* | *itzuli* (xx), (238) *ezer* | *deus / dius*

(Im.) eta (224) *lapurtu* | *ebasi* (Im.). Muskiztarra parte-hartzailerik adinekoe-na da baina, halakoetan, ez du kontserbadurismoz jokatu; aitzitik, *Hegoaldeko batuan* nagusi den ereduari segika ihardetsi du. Hortaz, zahartzaroa ez da nahitaez eta beti kontserbadurismoaren adierazle. Haatik, behin edo berriz gainontzekoek erantzuten jakin ez duten arrapostuak eman ditu naturalki, lehengo mintzoaren erakusgarri: (9) *giltza*, (220) *ingeriitten*, (7) *txirrimiste*...

5.4.1. *Gazteek agerturiko estandarrenazko joera ez-zorrotza*

Ezagun da gazteak nabarmenago desbideratzen ari direla herriko aldaeratik arauzko eredurantz. Hala eta guziz ere, espero izandako aukera guzietan ez dute egun —gizartean— indarrean den erantzun «moderno» eman. Item-kopuru adierazgarri batek erakutsi du, anitz alditan tokiko moldeak baliatzen dituztela edo, behinik behin, ezagunak dituztela.

Gazteek eraldatzeko aukera zuten hainbat forma, «kaltebera» gisa sailkatu nituen aurrez: zehatz-mehatz, bereziki aldatzeko posibilitate handiko 25 hitz eta aldaera aurreikusituen. Hauexek dira, hain zuzen:

9. taula. Hiztun gazteendako «kalteberak» iritzitako hitz eta aldaerak

Hitzak	Aldaerak
(54) <i>a(a)te</i> ‘ahate’	(240) <i>amaika</i> ‘hamaika’
(78) <i>anka</i> ‘hanka’	(241) <i>amairu</i> ‘hamairu’
(120) <i>azal</i>	(148) <i>apiril</i>
(160) <i>eunsenti</i> ‘egunsenti’	(75) <i>arratoi</i>
(41) <i>esnatu</i>	(4) <i>ate</i>
(238) <i>ezer</i>	(218) <i>barru(a)n</i>
(127) <i>gaixotasun</i>	(36) <i>bezain</i>
(33) <i>igeltsero</i>	(115) <i>enara</i>
(231) <i>jolastu</i>	(220) <i>i(g)eri e(g)in</i>
(224) <i>lapurtu</i>	(164) <i>marrubi</i>
(12) <i>hur</i>	(175) <i>masalle</i> ‘masail’
(131) <i>trumoi</i>	(163) <i>masuste</i> ‘masusta’
	(113) <i>na(a)stu</i> ‘nahasi’

25 hitz «kalteberatzat» jo ditut gazteek eraldatzeko aukera handia eskaintzen dutenak. Horietarik 15 ez dituzte aldatu; hots, % 60. Hori dela eta, ezin esan da elkarriketaturiko gazteek estandarreranzko berdintze-joera lasterra erakutsi dutenik, erdibidekoa baizik.

Hala, gazteen taldean ere bada aldea belaunaldi batetik bestera. Esan bezala, zenbat eta hitzuna gazteagoa izan, hainbat eta handiagoa euskara estandarraren eragina haren hizkeran. Izan ere, 25 forma «kaltebera» horietatik, gazteenak 10etan (% 40) ez digu bertako hitzik edo aldaerarik eman: (12) *lurre*, (36) *bezain*, (78) *anka*, (120) *azala*, (175) *masalle*, (33) *igeltseroa*, (115) *enara*, (160) *eunsentia*, (163) eta (164) *marrubie*. Hamar urtez nagusiagoak diren gazteek, ordea, zerrenda horren lehen erdia ez dute tokiko moldean eman (% 20), baina bigarren erdia bai: (33) *kisuskilli / kisuskiyi*, (115) *txirriñe*, (160) *argixtin*, (163) *matuste* eta (164) *malubi*.

5.5. Gaztelaniaren eragina

Gaztelaniatik hartutako mailegu afranko ditu Imozko euskarak, eta lehenagoko zein oraingo hiztunek naturalki erabiltzen dituzte: (221) *akordatzen*, (185) *desayunoa*, (40) *ja(b)ona*, (173) *karakola*, (214) *karga*, (28) *kuartoa | abitezioa*, (186) *be(e)ndatu / be(e)ndu*, (207) *pariente*, (157) *primabera*, (73) *seko / sekatuik*, (219) *tapa*, (15) *undittu* eta abar.

Gaztelaniaren eragina, nolana ere, desberdin azaltzen da gazte eta adinekoengan gaur egun. Gazteei dagokienez, maiz erabiltzen ez duten hiztegia dela iruditzen zait, edo gaztelaniazko forma eman baitiet, halaxe eman dute haiek ere: (188) *baba* (Etx.), (58) *bajille* (Gol.), (91) *kapaz* (Etx.), (211) *karpintero* (Etx.), (55) *mareatuik* eta (78) *pantorille* (Gol.), tokiko doinu bereizgarrian eta zenbait ezaugarri dialektalez egokiturik badaude ere.

Aldiz, jende nagusiaren kasuan, gaztelaniaz eman dituzten hitz asko ohi-kotasunez erabilitakoak dira, txikitatik gaztelaniaz barneratu dituztenak —eta halaxe transmitituak ondorengoei ere—. Horren adibide dira honako hauek: (44) *anilloa*, (73) *arbola | flore | planta*, (137) *arkoiris*, (156) *diziembre*, (145) *eneroa*, (146) *febreroa*, (20) *entra(a)*, (151) *julio*, (150) *junio(a)*, (183) *kuajada*, (198) *kune*, (182) *lebadure*, (196) *leja*, (202) *monagilloa*,

(155) *nobiembre*, (99) *palillo*, (207) *pariente*, (169) *peska(d)u*, (153) *setiembre* eta (154) *o(k)tubre*, baita Goldarazko (56) *errero* eta Muskizko (155) *golondrina* ere. Hurrengo honetan, gisa berean, inongo dudarik egin gabe gaztelaniaz eman dute den-denek: (54) *pato*.

Joan den mendeko lekukotasunek, ordea, euskal formak dakartzate. Ikus ditzagun: (156) *abendue*, (207) *aide*, (169) *arrai*, (155) *azaroa*, (44) *eaztune*, (20) *eskaratza*, (150) *ga(rag)artzaroa*, (183) *gaztambera*, (145) *izotzille*, (137) *jainkoam / jangoikuam paxa*, (151) *garille | uzta*, (154) *lastalle*, (196) *lix(u)ondoa*, (202) *meza lagun(t)zalea*, (182) *orantza*, (146) *otsa:lle / otxaille*, (198) *seaska* eta (153) *urrie*. Argitu beharretan naiz, zenbait adibidetan erdal forma ere ageri zaigula XX. mendeko inkestetan ere —euskal formekin batera—: konkretuki, (44), (198) eta (207) itemetan. Orduantxe hasia zen gaztelania toki gehixeago hartzen Imotz aldeko herrixketako gizarte txikietan.

Orain arte azaldukoak frankismoaren abaroan esplikatzeko ahal da. Aintzat har dezagun, adineko elkarrizketatuak frankismoko urteetan sortuak direla, eta José María Sánchez Carrión *Txepetx* (1972) hizkuntzalariak deituriko *castellanización*²² prozesua areagotu zuela diktadurak. Frankismoak euskararen prestigio-eza zorrotzu zuen, eta euskara bera debekatu. Honatx Nafarroako euskal hizkuntza-komunitatearen bilakaeraren datuak: 1863. urtean % 30, 1935. urtean % 17 eta 1991. urtean % 10 (Erize 1997: 268). Elizaren eta Eskolaren eskuak berebiziko garrantzia izan zuen erdalduntze-prozesu horretan. Nolanahi ere, jakin, badakigu gure hiru herrietan mezak euskaraz esaten mantendu zirela Espainiako Gerra Zibila aitzin (Dronda 2007: 291), nahiz eta, katiximaren irakaskuntzari dagokionez, ohikoagoa dirudien gaztelaniaren presentzia, predikuan baino; beharbada eskolaren eraginez, non beti gaztelaniaz irakasten zen katixima (Dronda 2007: 295). Eskualde honetan eskolak ahalmen eztabaida ezina izan zuen haurren erdalduntzean.²³

²² «*Castellanización* significa introducción del castellano, no pérdida del vasco. Cuando aquella ocasiona ésta, la castellanización es entonces también deseuserización» (Sánchez Carrión 1972: 25).

²³ Frankismoaren ondorioez gehiago jakiteko, ikus Fernandez de Muniain, 2023: § 4.6. atala.

Guziarekin ere, Imozko etxeetan gero eta ezagunagoa duten euskara estandarrari esker, eta, nola ez, euskal alfabetatzeari esker, aurreko mendean —eta mendez mende— erdaldundutako euskal hitz batzuk bueltatzen ari direla dirudi: (169) *arraye*, (44) *e(r)aztun*, (226) *jantzi*, (198) *seaska...*; bai eta hilabete batzuen izena ere, hala nola (156) *abendue*, (155) *azaroa*, (146) *otsaille / otsaye* eta (151) *uztaille*.

5.6. Termino zaharkituak

Nabarmena da, duela mende erdiko lexiko franko ez dela dagoeneko erabiltzen, edo termino berriagoez ordezkatuak izan direla, aurreko ataletan frogatu den bezala. Aldagai lexikalari begiratu diogu eta horixe da, hain zuzen ere, arinen eta bizien berdintzen hasten dena. Elkarrizketatutako jende nagusia izen zaharrez oroitzen da, gehienetan; gazteendako, aldiz, sekula aditu gabeak dira horietako batzuk. Ikerketa honek, berebat, berretsi egiten du orokorrean adinduak kontserbatzaileagoak diren ideia.

Hona hemen gazteek ezagutzen ez dituzten edo barneraturik ez dituzten zenbait hitz: (56) *a(r)otza*, (188) *erdea*, (13) *erte | lertu*, (201) *eskuazpie*, (150) *garagarzaroa*, (151) *garille*, (183) *gaztambera*, (187) *gernu*, (145) *izotzille*, (194) *ke(d)arra*, (49) *ki(r)etsa*, (154) *lastalle*, (195) *lixu*, (111) *makarrak*, (175) *matalle*, (182) *orantza*, (30) *txapitela*, (7) *txirimiste*, (184) *urriñe*, (153) *urrie* ('iraila'), (176) *urriñe* eta (12) *zola / zolue*. Horietako askok lehengo bizimodu edo betebeharrekin lotura dute, eta batzuk zeharo ezezagunak zaizkie; beste batzuk, berriz, aditutakoan gogorarazi dituzte. Hilabeteen izenez denaz bezainbatean, maiz helduek berek ere ez dituzte ezagutzen. Berriz ere, gazteen arteko aldea aipatu beharra da: izan ere, 30 urte eta koska dituzten gazteek izendatu dituzte, besteak beste, (167) *alorra*, (124) *ansarona*, (24) *aska | aspille*, (69) *baru(r)ik*, (26) *bixitze*, (43) *burnie*, (20, 21) *eżkaatza / | kalzada*, (9) *giltze*, (88) *kolkoan*, (118) *larra*, (164) *matxutxe*, (202) *meza launtzalea*, (87) *ollanda*, (63) *ooldi(g)oa*, (9) *soliboak*, (10) *zure* eta (211) *zurgine*, —ez, ordea, 18 urteko gazteak—. Goldarazko gazte bati, berriz, (58) *untzik* okurritu ez eta, gaztelaniara jo du kasu horretan.

Hori hala izanik ere, lañoki gehitu beharra dut, oso kontuan hartu behar ditugula unean unekoa izatearen mugak: hizketa axologabean naturalki botatako adierazpideak baliteke presiopeko momentu batean ez okurritzea.

Begira diezaiegun, azkenik, kasik galdurik dauden hitz eta aldaera batzuei, eta galdutzat har ditzakegun beste batzuei. Dirudienez, hitzak aisekia-go ordezkatu dituzte imoztarrek, baina aldaera-kopurua ere ez da makala. Muskitzek hasi du, argi eta garbi, ahanzturara kondenaturikoen zerrenda: forma hauen % 77 inguru Muskizko orain arteko euskarari zegokion.

10. taula. Bateko, forma zaharkituak eta, besteko, dagoeneko galdurikoak

Zaharkiturik gelditzen ari diren formak		Galduak dauden formak	
Hitzak	Aldaerak	Hitzak	Aldaerak
(161) <i>arratsean</i>	(247) <i>atzena</i> /	(197) <i>asporie</i>	(254) <i>beño</i> 'baina'
(226) <i>bezittu</i>	<i>atzenekoa</i>	'begizta'	(208) <i>neskako</i>
'bezitu'	(162) <i>bago</i> 'pago'	(145) <i>izotzille</i>	'neskatxa'
(20, 21) <i>ezkaatza</i>	(227) <i>biluxi</i> 'biluzi'	'izotzil, urtarril'	(209) <i>neskato</i> (GN,
'ezkaratz'	(232) <i>erran</i>	(150) <i>(g)aartzaroa</i> /	I)
(21) <i>galtzada</i> /	(220) <i>ingeriitten</i> /	<i>gara(g)arzaroa</i>	(141) <i>orzeune</i>
<i>kalzada</i>	<i>ingiritzen</i> 'igeri	'garagarril, ekain'	'ortzegun'
(183) <i>gaztambera</i>	<i>egiten</i> '	(151) <i>garille</i> 'garil,	(142) <i>orzillera</i>
'gaztanbera'	(243) <i>iruetanogei</i>	<i>uztail</i> '	'ortzilrale'
(9) <i>giltze</i>	'hiruretan hogeï'	(154) <i>lastalle</i> 'lastail,	
(137) <i>jainkoam</i> /	(226) <i>jauntzi</i> 'jantzi'	<i>urri</i> ' (GN)	
<i>jangoinkoaren paxa</i>	(244) <i>lauetanogei</i>		
'ortzadar'	'lauretan hogeï'		
(42) <i>kanaïta</i> /	(163) <i>mastutxe</i>		
<i>kanebite</i> 'ganibet'	'martutz, masusta'		
(49) <i>kietsa</i> / <i>kiratsa</i>	(158) <i>udondo</i>		
(221) <i>o(ro)itzen</i>	'udazken'		
(30) <i>txapitela</i>	(105) <i>yaiz</i> 'haiz'		
(7) <i>txirrimiste</i>			
(55) <i>txoratuik</i>			
'zorabiatuik'			
(184) <i>urïne</i> 'urin'			
(GN, I)			
(153) <i>urrie</i> 'irail'			

5.7. Unean unekoaren mugak eta idiolektoa

Oso presente izan behar dugu, inkestatuari une jakin horretan okurritutako emaitzak bildu ditudala: hau da, baliteke behin baino gehiagotan elkarriketatuak zernahi erantzun eman izana, zehatz-mehatz galdetzen zitzaionera bere burua mugatu gabe; edo, bestela, buru-argialdirik gabeko momentu batean suerta daiteke berriemailea eta batere erantzunik ez eman, nahiz eta normalean delako hitz hori erabili. Horrexegatik, ez ditzakegu eskuratutako datuak guzizko egiaztat har, ez eta orokortu ere: momentu zehatz bateko burutapenak dira.

Horrez gain, pertsona orok idiolektoa du, ezaugarri bereziak eta aparte-koak, mintzatzeko norik bere estilo propioa, inkontzientea betiere. Alde horretatik, gizabanako bakoitzak berezko aldaerak ditu.

Aldakortasuna, maila indibidualean ere sumatu dut nik, beraz. Begira diezaiegun (6), (18), (22) eta (33) adibideei; Goldarazko bi gazteen kasuan (6) *manille / maniyera*, (18) *pillari / piyari*, (22) *ikullu / ikuyu* eta (33) *kisuski-lli / kisuskiyi* ditugu —senide dira eta yeismorik gabeko eredia jaso dute aita-amengandik—. Bi hitz /ll/ fonemaz: adinekoen elean bizirik dirauen hotsa da, baina gainbehera ikus daiteke gazteen hizkeran yeismoa dela eta, hau da, /y/ hotsaren nagusitasunaren ondorioz: *atorriyune* (114), *ikuyu* (22), *iru paliyo* (99), *iyen da* (89), *iyuntzeako* (161), (8) *l(e)atiye, miye* (245), *oyoak* (87), *aniyoa* (44), *koapiyoa* (197) eta abar. Imozko adibidea ez da kasu isolatua: oro har eremu zabalagoan hedatzen ari den ordezkatzeta da: gazteak albokari palatala ahoskatzeko gaitasuna galtzen ari dira —gatzelaniaren eraginez, hizkuntza horretan neutralizazio prozesua lehenagokoa baita—, eta gehienetan belarriz hautematekoa ere bai.

Besterik da hautu kontzienteen auzia. Hiztuna erabakitzeko gaitasunaz baliatzen da eta hautaketa kontzienteak egiten ditu. Gertatu izan da, bi erantzun ageri diren itemetan, hiztunak horietako bat bertako forman ematea, ezaguna duelako, baina egiaz bestea erabiltzea, hots, «kanpokoa». Bere burua zuzentze horren erakusgarri dira, besteak beste, gazte etxalekuarraren (72) *artzañe / artzaye*, (212) *gaixotue | gaizki*, (38) *itxi | ertsizazu*, (135) *odeye | kalma* eta (169) *arraye | peskadue*; eta goldaraztar gazte baten (222)

aztu | *atzendu*, (224) *ebastu* / *ebatsi*, (233) *gurasoai* | *attetaamai* eta (139) *tximiste* | *oñazture* adibideok. Orobat, gazte guziek holaxe jokatu dute (140) itemean: *erloju* / *erleju*. Gazteriaren adibideak ekarri ditut baina jokamolde hori adinekoek ere agertu dute behin edo beste.

5.8. Hitz bat, hainbat adiera

Zenbaitetan, hitz berak eremu geografikoaren araberako esanahia hartzen du: hurbila baina ezberdina. Kilometro gutxian, beraz, hitz berberak adiera ezberdina izan dezake, nahiz eta eremu semantiko berekoak diren gehienetan. Honako bitxikeria dugu gaztelaniazko CUCHILLO eta NAVAJA (42) galderan, adibidez: muskiztarrarendako lehena *kanaita* da —eta hala zen bere aitatzirendako ere—, eta bigarrena *labana*; aldiz, etxalekuar baten ikuspuntutik, alderantziz da. Apalauzak ere nahaste horren berri eman zuen, *kanebita* / *laban* bereizketari dagokionez, eta zera dio, hitzun guziak ez datozela bat hitzaren esanahia azaltzeko orduan (2010: 423).

Joan den mendeko etxalekuarrendako gaztelaniazko ENTRADA (20), *eskaratza* zen; aldiz, goldaraztar batek hori bera ihardetsi du SUELO EMPREDRADO (21) galderan (*ezkaatza*). Aztertu beharko genuke nola eman zen enunztiatua joan den mendean, apika bi informatzaileek kontzeptu berberari erreferentzia egin ziotelako, baina inkestagileek desberdin hauteman.²⁴

Ildo beretik, (112) *atzaparra* hitzak gazt. ‘manazas’ zentzua du, hots, zentzu zakarra, baina muskiztarrarendako *beatx guziek* dira, eta goldaraztar baten ustez, berriz, animaliena izendatzeko balio du. Etxalekun (114) *nararra* adjektiboa esanez gero, ‘ilun samarra edo zikintzeko erraza’ ulertzen dute eta Goldaratzan, alderantziz, gaztelaniazko ‘estampado’. Kasu horretan, hitz berak aurkako esanahia du. Bestalde, Muskitzen (176) *urriñ* hitzak ‘usain

²⁴ EHHAK honelaxe planteatu zuen, gutxi gorabehera: ‘ate inguruko lekua, sartu eta jarraian dagoena: gaztainak, su-egurra, gurdia eta baserriko hainbat tresna uzteko lekua, baita garia ere’ (ikus EHHAn, s. v. *ezkaratz*). Hori esanda, eskualdean *ezka(r)atza* ageri da nagusiki, baina oharretan ikus dezakegunez, etxalekuarrak *etxe kaltzada* erantzun zuen. Ematen duenez, (20) eta (21) itemak hurbil samarrak dira hitzunen ikuskeran.

goxoa' zein 'zikina' adierazten du, eta Goldaratz ez besteko Imozko herrietan, ordea, 'usain goxoa' da *urrñ* eta 'zikina', berriz, *usai* (Apalauza 2010: 426). Goldaratz denak dira *usai* (*Ibidem*).

Nahas-mahas ederra dago, adibidez, (115) *ĩñarea* / *txirriñe* erantzunean. EHHAREN arabera, gazt. 'golondrina' eta 'vencejo' hitzen artean nahasketa handia dago: «Gertatzen da, galdera honetako hegazia eta ondoko galderakoa 'vencejo / martinet' ez dituztela ongi bereizten lekuko guztiek». Ibarak ere horixe bera dio: «... askotan, hurbil dauden bi terminoren arteko bereizketa falta gertatzen da, batzuetan ezagutzen ez delako izan daiteke. Esaterako, *txirriñe* erabiltzen da hiru izen hauek bereizteko 'vencejo', 'golondrina' eta 'avión' (1997: 127)». Apalauzak erantsi dio: «Oskotzen eta Muskitzen, hala ere, esan digute ez direla gauza bera *golondrina* eta *txirriñe*; *golondrina* zuri-beltza izaten da, eta *txirriñe*, berriz, beltz-beltza» (2010: 445). *Elhuyar Hiztegi*an 'vencejo' hitzarendako *txirrin* dugu. Hartara, badirudi ez dela atzo goizekoa gazt. 'golondrina' eta 'vencejo' hitzen arteko nahastea. Gure lanean, herritarren ikuskera aldatu egiten da alde batetik bestera, eta norbanako batetik bestera ere bai, eta beste batzuek duda egin dute.

Ukullu eta *behitegi* hitzen arteko zalantza-dantza ere nabaritu dut. Jo dezagun (19), (22) eta (25) itemetara: gazt. 'planta baja', 'cuadra' eta 'cuadra de vacas', hurrenez hurren. Etxalekuarrek denari *beittie*²⁵ deitzen diote, berriemaile muskiztarrak denari *ukullu*, eta goldaraztarrek bereizi egiten dute: lehenari *beittii* oro har, eta bigarrenari eta hirugarrenari *ikullu*.

Orobat (120) itemean, XX. mendeko berriemaileek *larru* erantzun zuten, eta gaur egun *azal* eta *larru* bildu dut Etxalekun: lehena gorputzekoa dela diote eta bigarrena, gazt. 'cuero (animal)'. Halakorik ez dute pentsatzen gainerako adindunek. Antzeko ezadostasuna sumatu dut (228) galderan: gazt. 'encontrar' galdegin eta batzuek *aurkittu* | *opatu* / *upatu* ihardetsi dute, eta beste batzuek, *billatu* / *billetu*. XX. mendeko erantzunetan ere gauza bera dugu, bietarik, alegia.

Aurreko puntuan zehaztu dudan gisan, azaldu berri dudana ere ohiko gertakaria da edozein hizkuntza-erkidegotan.

²⁵ *Behitegi* nahiz *beheiti* izan daitekeena, bidenabar esateko.

6. Ondorioak

Azterturiko hizkuntza-aldagaia lexikoa izan da, adina aldagai sozialaren arabera: alegia, lan bariazionista honetan, belaunaldien arteko aldaera lexikalei erreparatu diet. Izan ere, aldaketa linguistikoaz ohartzeko, egoki da lekuko zaharrak eta gazteak baliatzea, hizkuntza nora mugitzen ari den ikusteko (Camino 2009: 302).

Imozko euskarak —«euskarek»— mende erditsuan izandako zenbait aldaketa bildu ditut. Kasu honetan, faktore estralinguistikoek hizkuntzaren aldakortasunean eragin zuzen-zuzena izan dutela baiets dezaket: dokumentaturiko aldaketak, askotan, faktore soziokulturalekin lotzen dira, bai eta eragile psikologikoekin ere, halako hizkeraren ustezko prestigioak eragin handia baitu hizkuntza-aldaketetan. Izan ere, kontuan har dezagun, hiztunek egiten dituzten balorazioak hizkuntza-aldaketaren oinarrian daudela.

Azken mende erdion nabarmenki aldatu da Imozko errealitate soziolinguistikoa: joan den mendeko lexiko franko ez dela gaurgero erabiltzen erakutsi dute emaitzek; hitz asko praktikoak ez, edo imoztarren egunerokoaren parte ez dira. Hiru belaunaldi aski dira, hizkuntza-sistema batetik guziz bestelakoa den beste batera jauzi gaitza egiteko (Camino 2009: 73). Horrenbestez, 3. hipotesia ontzat ematen dut. Baiezta daiteke, halaber, batasunaren oihartzunak eta gaztelaniaren nagusitasunak dutela indar gehien Imozko oraingo hiztunengan, gazteengan batez ere. Belaunaldi zaharrenak —hots, XX. mendeko berriemaileek— ezaugarri dialektalei hobeki eusten die; beraz, 1. hipotesia ere bete da.

Berrikuntza bat hizkuntza-aldaketa bilaka dadin, gizarteratu beharra da (Camino 2009: 33). Berrikuntzatat dauzkat azken urteotan pulunpatu diren adierak, besteak beste, (120) *azala* eta (12) *lurre*, gazt. ‘piel’ eta ‘suelo’, hurrenez hurren. Aldaketatzat, berriz, (182) *lebadura* / *lebadure* | *legamia* eta (183) *kuajada* | *mamia* har daitezke, osoki gizarteratu direnak.

Emaitzetara joz, mutur bateko eta besteko imoztarrek zenbait lexiko desberdin erabiltzen dutela erakutsi dut lehenik. Imozko euskara, bere txikian ere, ez da uniforme; aitzitik, hainbat barne-banaketa eta joera daude. Haatik, 1. taulan paratu ditudan adibideek berdintzera jotzen dute pixkaka-pix-

kaka, baina bildu izanak balio handia du, erakusten baitu, gutxienez XXI. mendearen lehen erdiraino, hola edo hala kasuan-kasuan, imoztarren ahotan bizirik iraun dutela.

Bigarrenik, Imozko euskarak aspaldixkotik erdialdeko hizkeren ukituak dituela baieztatu dut. Dena dela, ikusi dugu, egungo hiztunen lexikoa gipuzkeratuz joan dela, eta aldaketa are nabarmenagoa dela ibarraren ekialdean (Muskitz). Argi dakusat bilakaera hori *Hegoaldeko* euskara batuak —gizartean gailendu den eredu estandarrak— eragin duela, ahantzi gabe gipuzkerak alderdi honetako herritarrengan zuen —eta duen— prestigioa, mendez mende transmititu dena.

Hirugarrenik, hizkerak uste baino eraginerrazagoak direla ohartu naiz: lehen, gizartea eskualdearen barnean mugitzen zen eta orain, ordea, bizimodu aldaturik, joan-etorriak, eskualdetik kanpo, ugariak dira. Horretara, beste euskalkietako hiztunekiko harreman-kopurua handitu da (Martínez 2010: 130), eta ukipen horrek aldaketak izateko aukerak ere gehiagotzen ditu (Martínez 2010: 122). Bizimoduaren homogeneizazioarekin batera, gainera, hizkerak berdintzea prozesu naturala da (Camino 2005: 161). *Dialect levelling* fenomenoaren baitan gaude bete-betean, dialektoen arteko homogeneizazio-prozesuan: aldaki markatuak orokorrenen mende daude eta murriztuz doaz, askotan ezerezeraino. Lehenak minoritarioak dira eta bigarrenak, aldiz, nagusiak geosozialki.

Imotzen aspaldikoa da erdialdeko euskararen eta nafarreraren ezaugarrien arteko lehia. Azken urteotan, berriz, tentsioa erdialdeko formen alde zorrotzen ari da. Eragile nagusi bati egotz dakiok: euskara batuak gipuzkeratik edan izana gehienbat, lexikoari dagokionez, behinik behin. Zuazok dioenez, XVIII. mendean gero, handituz joan da giputz euskararen ospea eta indarra eta, euskara batua euskalki horretan oinarritu denetik, askoz nabarmenagoa da haren eragina.²⁶ Hori dela eta, inguruko hizkerek, mendebaldekoek eta nafarrek batez ere, hari hurbiltzeko eta bat egiteko joera izan dute (Zuazo 2010: 37).

Eredu estandarra hartuko dut ahotan, laugarrenik: Imotza aldakortasuna ekarri duen faktore nagusia. Gaur egungo hiztunek hainbat izen zahar ter-

²⁶ Ikus euskalkiak.eus/eu/ezaugarriak.php (ERDIALDEKO EUSKARA atala).

mino berriez ordezkatu dituzte, eta euskaraz aritzean aldaera estandarreko aukera lehenesten dute, beren hizkeraren hitzen gainetik: gailendu den *Hegoaldeko batua*, alegia, estandarizazioaren bilakaera-prozesuaren argitan euskal gizarteak bidezkotu duena. Ukaezina da euskarazko irakaskuntzak, alfabetatzeak eta arauarekiko hartu-emanak aldaketa linguistikoa ekarri dutela. «Eskolako euskara»ren eragina gazteengan biziagoa da: erdialdeko hizkeren eragina gazteengan gehiagotan agertzea euskarazko alfabetatzearekin loturik dago hertsiki, eskolako euskara hori *Hegoaldeko batuaz* gorpuzten baita gehienik.

Gazteek estandarizazio-tasa adierazgarriena erakutsi badute ere, tokiko hainbat ezaugarriren galera helduengan hasia da. Eredu estandarren eragina jende nagusiarengan ere sumatu dut, maiz «imotzeraz» egokiturik egonik ere. Izan ere, adineko hiztunak ere ohituta eta harremanetan daude aldaera estandarrekin (komunikabideak, paisaia linguistikoa eta abar).

Gazteak herriko aldaeratik arauzko eredurantz nabarmenago desbideratzen ari diren arren, ezin esan dut estandarrenzko berdintze-joera lasterra dutenik, erdibidekoa baizik. 2. hipotesia neurri batean deuseztaturik geratu da. Deigarria da, hori bai, 20 urtekoaren eta 30 urte ingurukoaren arteko aldea: zenbat eta berriemailea gazteagoa, hainbat eta handiagoa nagusi den euskara estandarren eragina haren hizkeran.

Bestalde, ikerketak berretsi egiten du orokorrean adinduak kontserbatzaileagoak eta gazteak berritzaileak diren ideia. Normalean bertako aldaerak belaunaldi zaharretan hobeki gordetzen dira (Camino 2009: 73), baina zahartzaroak ez dakar ezinbestean gordetzailerik izatea, bereziki dialektoaren eta mintzo estandarren arteko lehia dagoen kasuetan (Camino 2009: 71).

Bosgarrenik, gaztelania dugu euskararen antzaldatze trinkoaren bigarren eragilea. Gazteak gizarte gaztelaniatuagoan hazi dira eta emaitzek horixe jarri dute agerian. Aldiz, jende nagusiaren kasuan, txikitik barneraturiko lexikoa dugu, frankismoak erdaldundu zuena, bereziki eskola frankistak, «hizkuntza nazional bat eta bakarra» baitzuen xede. Izan ere, XX. mendeko lekukotasunek euskal formak dakartzate egungo erdarazkoen ordez.

Seigarrenik, galbidean dauden hainbat formaren berri eman dut. Dirudienez, hitzak aisekiago ordezkatu dituzte imoztarrek, baina aldaera-kopu-

rua ere ez da ahuntzaren gauerdiko eztula... Nabarmentzekoa da, gainera, 11. taulan identifikaturiko formen % 77 inguru Muskizko orain arteko euskarari zegokiola. Berriz ere, errepika bera dakart: erdialdeko formak indar hartuz doaz, nafarrerazko formen kaltetan.

Azkenik, hitzunaren ezaugarri propioen ideia ere sendotu nahi izan dut: hautuak, lehentasunak, egokitzapenak, hizkuntza-jarrerak, ahoaren morfologia, aurrekoengandik hartutako eredua... Horiek guzietan gizabanakoaren hizkera berdingabea egiten dute, eta maila indibidual horretan ere aldakortasuna detektatu dut. Horretan, 4. hipotesia bete da.

Esanak esan, helburu gorena osoki erdietsi da: lexiko-lagin bat aztertuz, bariazioa baieztatu dut. Berretsi eta dokumentatu dut, aldakortasuna mendetik mendetik, herriz herri, ekialdetik mendebaldera, belaunez belaun eta parekoz pareko gertatzen dela.

Bibliografia

ALEMAN, Sagrario eta Patxi SALABERRI ZARATIEGI (2008). *Sagrario Aleman Astitz euskaltzainaren sarrera-hitzaldia*. Bilbo: Euskaltzaindia.

APALAUZA, Amaia (2005). *Hizkuntza-aldaketa Goldarazko hiztun-erkidagoan*. Ikasketa Aurreratuen Ziurtagiria lortzeko Lana (UPV/EHU). (Argitaragabea).

——— (2008). *Imozko euskara*. Nafarroako Gobernuak: Iruñea.

——— (2010). *Nafarroako ipar-mendebaleko hizkeren egitura geolinguistikoa*. Gasteiz: UPV/EHU.

——— (2012). *Nafarroako ipar-mendebaleko hizkeren egitura geolinguistikoa*. Iruñea: Euskaltzaindia eta Nafarroako Gobernuak.

ARIZTIMUÑO, Borja (2010). «Tolosako eta Ataungo hizkerak: hizkuntz bariazioa eta konbergentzia-joerak», *Uztaro* 72: 79-96.

ARTZELUS, Alexander (2019). «Garaziko hizkuntza-aldakortasuna geografian, adinaren eta generoaren arabera» *FLV* 127: 153-188.

——— (2020a). «Garaziko euskararen azterketa diafasikoa», in *Fontes Linguae Vasconum 50 urte*, E. Santazilia, D. Krajewska, E. Zuloaga eta B. Ariztimuño (ed.). Iruñea: Nafarroako Gobernuak: 63-79.

——— (2020b). «Garaziko gazteen hizkuntza-aldakortasuna hezkuntza-ereduaren eta praktika-komunitatearen arabera», in *Eibartik Zuberoara euskalkietan barrena*. Koldo Zuazori gorazarre, I. Camino, X. Artiagoitia, I. Epelde eta K. Ulibarri (ed.). Bilbo: UPV/EHU: 89-113.

——— (2021). *Garaziko euskararen hizkuntza-aldakortasuna*. Gasteiz: UPV/EHU.

AURREKOETXEA, Gotzon (1992). «Nafarroako euskara: azterketa dialektometrikoa», *Uztaro* 5: 59-109.

——— (2004). «Estandar eta dialektoen arteko bateratze-joerak: ikuspuntu teorikotik begirada bat», *Uztaro* 50: 45-57.

——— (2008). «Bariazio soziolinguistikoa Dimako euskarari», *Euskalingua* 12: 17-26.

——— (2021). «Hizkuntza-aldagaien aldakortasuna: lehen hurbilketa», *Uztaro* 118: 95-114.

CAMINO, Iñaki (2004). «Irizpide metodologikoak egungo euskal dialektologian», *Euskera* 49 (1): 67-102.

——— (2005). «Euskal soziolinguistikaren atarian», in *Nerekin yaió nun. Txillardegiri omenaldia*, P. Etxeberria eta H. Knörr (ed.), Iker bilduma, 17. zenbakia. Bilbo: UPV/EHU eta Euskaltzaindia: 157-187.

——— (2009). *Dialektologiatik euskalkietara tradizioan gaindi*. Donostia: Elkar.

CAMPBELL, Lyle ([1998] 2004). *Historical Linguistics. An Introduction*. Press Cambridge, MA: MIT Press. (1. edizioa: 1998, Edinburgo: Edinburgh University).

CHAMBERS, Jack eta Peter TRUDGILL ([1980] 1994). *La dialectología*. Madrid: Visor.

CHOMSKY, Noam (1957). *Syntactic structures*. Paris: The Hague.

CONDE SILVESTRE, Juan Camilo (2007). *Sociolingüística histórica*. Madrid: Gredos.

——— eta Juan Manuel HERNÁNDEZ CAMPOY (ed.) (2012). *The handbook of historical sociolinguistics*. Malden, MA: John Wiley & Sons.

COSERIU, Eugenio (1973). *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*. Madrid: Gredos.

COYOS, Jean-Baptiste (2019). «Euskara batua eta euskalkiak Ipar Euskal Herrian: pertzepziozko dialektologian oinarritua den inkestaren bigarren zatia», *Euskera* 64: 255-290.

DAVANT, Jean Louis (2021). «Iparraldeko batua?», *Argia*. (Argitalpen digitala). Eskuragarri: [https://www.argia.eus/albiste/iparraldeko-batua2].

DRONDA, Francisco Javier (2007). «El clero navarro ante el euskera en los años de entreguerras», *FLV* 105: 271-298.

EGUSKIZA, Naia (2019). *Hizkuntza-aldakortasun geo-soziolinguistikoa Arratian*. Leioa: UPV/EHU.

ENSUNZA, Ariane (2014). «Gernika-Lumoko euskararen aldakortasuna: aldagai fonetiko zenbait», *ASJU* 46 (2): 177-244.

——— (2015). *Busturialdeko euskararen hizkuntza-aldakortasuna denboran eta espazioan*. Gasteiz: UPV/EHU.

——— (2020). «Busturialdeko euskararen aldakortasuna: “zait”», in *Eibartik Zuberoara euskalkietan barrena*. Koldo Zuazori gorazarre, I. Camino, X. Artiagoitia, I. Epelde eta K. Ulibarri (ed.). Bilbo: UPV/EHU: 197-209.

ERIZE, Xabier (1997). *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa (1863-1936)*. *Soziolinguistika historikoa eta hizkuntza gutxituen bizitza*. Iruñea: Nafarroako Gobernu.

ETCHEBEST, Xantiana (2017). *Zuberotar dardarkarien bariazio sozio-fonetikoa* [Doktorego-tesia]. Paue: UPPA eta UPV/EHU. (Argitalpen digitala). Eskuragarri: [https://univ-pau.hal.science/tel-02867090/document].

ETXEBARRIA AROSTEGI, Maitena (2000). *Variación sociolingüística en una comunidad bilingüe*. Bilbo: UPV/EHU.

——— (2002). «Sobre variación lingüística», in *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf P. G. de Rijk*, X. Artiagoitia, P. Goenaga eta J. A. Lakarra (ed.), *ASJUren Gehigarriak bilduma*, 44. zenbakia. Bilbo: UPV/EHU: 199-230.

ETXAIDE, Ana María (1989). *El euskera en Navarra. Encuestas lingüísticas (1965-1967)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.

EUSKALTZAINDIA (1998). «Euskara batuaren ahoskera zaindua», *Euskera* 43: 485-490.

——— (2005-2020). *Euskararen Herri Hizkeren Atlasa*. (Argitalpen digitala). Eskuragarri: [https://www.euskaltzaindia.eus/index.php?option=com_content&view=article&id=565&Itemid=466&lang=eu].

FERNANDEZ DE MUNIAIN, Alazne (2023). Adinaren araberako bariazio lexikoa Imozko hizkeran. Inkesta linguistikoak [Master Amaierako Lana]. (UPV/EHU).

FRANCIS, Winthrop Nelson (1983). *Dialectology. An Introduction*. London eta New York: Longman.

GARCÍA-PALOMINO, Azler (2021). «Dialekto-berdintzeari Lezamatik begira: adinaren, generoaren eta hizkuntz jarrerren garrantziaz», *FLV* 131: 113-145.

GARMENDIA MUNDUATE, Larraitz (2008). «Hizkuntza aldakortasuna Zaldibiako euskararen: ikuspegi soziolinguistikoa», in *Euskalgintza XXI. mendeari buruz. XV. bilduzarra. Hizkuntza gaiak, Iker bilduma*, 19. zenbakia. Bilbo: Euskaltzaindia: 101-111.

GEZURAGA, Alots (2010). «Burla, exclusión y persecución del euskera en España», *Nabarralde*. (Argitalpen digitala). Eskuragarri: [<https://nabarralde.eus/burla-exclusion-y-persecucion-del-euskera-en-espana/>].

HERNÁNDEZ CAMPOY, Juan Manuel (1993). «Dialectología tradicional, sociolingüística laboviana y geolingüística trudgilliana: tres aproximaciones al estudio de la variación», *Estudios de Lingüística* 9: 151-181.

——— (2016). *Sociolinguistic styles*. Malden: Wiley-Blackwell.

HYMES, Dell Hathaway (1972). «On Communicative Competence», in *Sociolinguistics: Selected Readings*, J. B. Pride eta J. Holmes (ed.). Harmondsworth: Penguin: 269-293.

HUARTE LERGA, José Vicente (2003). *Estudio del léxico de la casa en los dialectos vascos de Navarra*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.

IBARRA, Orreaga (1994). *Ultzamako euskararen azterketa*. Gasteiz: UPV/EHU.

——— (1995). *Ultzamako hizkera. Inguruko euskalkiekiko harremanak*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.

——— (1997). *Ultzamako hizkera. Ultzama, Anue, Atetz, Basaburu Nagusia, Imotz, Odieta eta Lantz*. Lekunberri: Plazaola Partzuergo Turistikoa.

——— (2014a). «Hizkuntza-aldakortasuna: euskara baturanzko joera elkarrizketen bidez azterturik», in *Euskal hizkuntzalaritzaren egungo zenbait ikerlerro*, I. Aduariz eta R. Urizar (ed.). Eibar: UEU: 213-229.

——— (2014b). «Egungo gazte-mintzairaren hainbat ezaugarri», in *Euskal dialektologia: lehena eta oraina*, I. Epelde (arg.). Donostia: UPV/EHU eta GFA: 65-85.

——— (2018). *El euskera de ayer y hoy: Variación y contacto*. Iruñea: Pamiela.

JIMENO JURIO, Jose Maria (1998). *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza. Basaburua-Imotz*, XLIV. liburukia. Nafarroako Gobernua: Argitalpen Funtsa.

KASARES, Paula (1999). «“Aunitz dakit, bizitzen badakit”. Baztan (Nafarroa), hizkuntzaren antropologiatik aztertua: hizkuntzen kategorizazioa komunitate elebidun batean», *BAT Soziolinguistika Aldizkaria* 30: 79-94.

LABOV, William ([1972] 1983). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: U. Pennsylvania Press. (Itzulpena: *Modelos sociolingüísticos*. Madril: Cátedra).

LÓPEZ MORALES, Humberto (1989). *Sociolingüística*. Madril: Gredos.

LUJANBIO, Oihana (2008). «Hizkuntza-aldakortasuna Goizuetako euskaran», *Uztaro* 80: 77-97.

——— (2014). «Hizkuntza-aldakortasuna Goizuetako euskaran: emaitza gehiago», in *Euskal hizkuntzalaritzaren egungo zenbait ikerlerro*, I. Aduriz eta R. Urizar (ed.). Eibar: UEU: 231-255.

——— (2016). *Hizkuntza-aldakortasuna euskaran. Nafarroa ipar-mendebaldeko bi udalerritan egindako azterketa*. Gasteiz: UPV/EHU.

MARTÍNEZ, Loren V. (2010). «Hizkuntzaren aldakortasuna», in *Soziolinguistikaren eskuliburua*, A. Zarraga, J.-B. Coyos, J. M. Hernández, L. Joly, I. Larrea, L. V. Martínez, B. Uranga eta P. Bilbao (ed.). Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren eta Soziolinguistika Klusterra: 85-131.

MITXELENA, Koldo ([1977] 2011). «La lengua vasca», in *Luis Michelena. Obras Completas*, J. A. Lakarra eta I. Ruiz Arzalluz (ed.), IV. liburukia. Donostia eta Gasteiz: UPV/EHU: 13-66.

——— (1981). «Lengua común y dialectos vascos», *ASJU* 15: 289-313. (Orain: in *Luis Michelena. Obras Completas*, J. A. Lakarra eta I. Ruiz Arzalluz (ed.), VII. liburukia. Donostia eta Gasteiz: UPV/EHU: 517-543).

MONTGOMERY, Chris eta Joan BEAL (2011). «Perceptual dialectology», in *Analyzing variation in English*, W. Maguire eta April McMahon (ed.). Cambridge: Cambridge University Press: 121-150.

MORENO FERNÁNDEZ, Francisco (2009). *Principios de sociolingüística y sociología del lenguaje*. Barcelona: Ariel.

ORMAETXEA, Jose Luis (2008). «Otxandioko hizkera: adinaren araberako bariazioa», *FLV* 108: 249-262.

PAGOLA, Rosa Miren (1992). *Euskal fonetika Nafarroan*, I. eta II. liburukiak. Iruñea: Nafarroako Gobernua.

PRESTON, Dennis (1999a). «Introduction», in *Handbook of Perceptual Dialectology*, D. R. Preston (ed.), I. liburukia. Amsterdam: John Benjamins.

——— (1999b). «Introduction», in *Handbook of Perceptual Dialectology*, D. R. Preston (ed.), II. liburukia. Amsterdam: John Benjamins.

REGUERO, Urtzi (2016). «Goi-nafarrera arkaiko eta zaharraren azterketan sakonduz: periodizazio saiorako langaiak», *ASJU* 50 (1, 2): 1-17.

——— (2017). *Goi-nafarrera arkaiko eta zaharra: azterketa eta testuak*. Gasteiz: UPV/EHU.

——— (2019). «Aportaciones a la lexicografía dialectal del alto-navarro», *La investigación en lexicografía hoy*, II. liburukia (*Diccionarios bilingües, lingüística y uso del diccionario*). Valentzia: UV: 537-552.

SÁNCHEZ CARRIÓN, José María (1972). *El estado actual del vascuence en la provincia de Navarra (1970). Factores de regresión. Relaciones de bilingüismo*. Iruñea: Viako Printzea Erakundea eta Nafarroako Foru Aldundia.

——— (1991). «La herencia de Koldo Mitxelena», in *Memoriae L. Mitxelena Magistri Sacrum*, ASJUren Gehigarriak bilduma, 14. zenbakia. Bilbo: UPV/EHU: 1317-1334.

SANKOFF, Gillian (2002). «Cross-Sectional and Longitudinal Studies in Sociolinguistics». (Argitalpen digitala). Eskuragarri: [<https://www.ling.upenn.edu/~gillian/LongitStudies.html>].

SANTAZILIA, Ekaitz (2009). «Luzaideko hizkuntza bariazioa», *FLV* 111: 219-248.

TRASK, Robert Lawrence (1996). *Historical Linguistics*. Londres: Arnold.

TRUDGILL, Peter (1986). *Dialects in contact*. Oxford: Blackwell.

UNAMUNO, Lorea (2010). «Adinaren araberako bariazioa Gizaburuagako hizkeran», *Euskalingua* 16: 41-48.

——— (2016). «Adinaren araberako bariazio sintaktikoa euskaran», in *Txipi Ormaetxea omenduz. Hire bordatxoan*, G. Aurrekoetxea, J. M. Makazaga eta P. Salaberri (ed.). Bilbo: UPV/EHU: 279-288.

URGELL, Blanca (2018). «Lehen Euskara Modernoa», in *Euskararen historia*, J. Gorrotxategi, I. Igartua eta J. A. Lakarra (ed.). Gasteiz: Eusko Jaurlaritza: 543-657.

YRIZAR, Pedro de (1981). *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*, 1. liburukia. Donostia: Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala.

ZARRAGA, Arkaitz (2010). «Soziolinguistikari sarrera», in *Soziolinguistikaren eskuliburua*, A. Zarraga, J.-B. Coyos, J. M. Hernández, L. Joly, I. Larrea, L. V. Martínez, B. Uranga eta P. Bilbao (ed.). Gasteiz: Eusko Jaurlaritza eta Soziolinguistika Klusterra: 21-81.

ZUAZO, Koldo (1998). «Nafarroako euskal hizkerak», in *Nafarroako hizkerak: Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak (1997, Iruñea)*, I. Camino (ed.). Bilbo: UEU: 1-22.

——— (2000). *Euskararen sendabelarrak*. Irun: Alberdania.

——— (2003). *Euskalkiak, herriaren lekukoak*. Donostia: Elkar.

——— (2006). *Deba ibarreko euskara. Dialektologia eta tokiko batua*. Oñati: Badihardugu Euskara Elkartea.

——— (2010). *El euskera y sus dialectos*. Irun: Alberdania.

——— (2014). *Euskalkiak*. Donostia: Elkar.

——— (2015). *Euskalkiak*. (Argitalpen digitala). Eskuragarri: [<http://www.euskalkiak.eus>].